

Hva skjer nederst i lønnsfordelingen i privat sektor?

Sammendrag

De lavest lønnede i privat sektor har hatt betydelig svakere lønnsvekst enn resten av privat sektor.

I denne rapporten ser vi nærmere på hvem de er, hvor de arbeider og hva som øker eller reduserer sannsynligheten for å være blant de lavest lønnede i det norske arbeidsmarkedet.

Forfatter: Bård Jordfald og Ragnar Nymoen

Dokumentdetaljer

Rapport nr. 8-2016 fra Senter for lønnsdannelse

Rapporttittel	Hva skjer nederst i lønnsfordelingen i privat sektor?
ISBN-nummer	978-82-93320-62-3 (nett)
Forfattere	Bård Jordfald og Ragnar Nymoen
Oppdragsgiver	LO
Førstesidefoto	Colourbox.com
Tilgjengelighet	Offentlig
Dato for ferdigstilling	1. september 2016

Forord

Denne rapporten retter søkelyset på lønnsutviklingen til de lavest lønnede i privat sektor. Hensikten har vært å få økt kunnskap om hvem de er lavest lønnede er, hvor gamle de er, i hvilke yrker og næringer vi finner dem, og i hvilken grad de er født i Norge eller er kommet hit i voksen alder. Videre er vi interessert i å vite om disse lønnstakerne forblir lavtlønnede eller om de etter hvert beveger oppover i lønnsfordelingen.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra LO, hvor Stein Reegård og Ellen Horneland har fulgt prosjektet. Takk til begge for nyttige kommentarer og innspill. Rapporten er skrevet av Ragnar Nymoen og Bård Jordfald i samarbeid, mens Roger Bjørnstad har kvalitetssikret den. Ansvar for rapportens innhold er imidlertid forfatternes alene.

1. september 2016

Bård Jordfald (prosjektleder) og Ragnar Nymoen

Innholdsfortegnelse

Forord		i
1	Innledning	1
1.1	Utviklingen i det norske arbeidsmarkedet	1
1.2	Noen internasjonale utviklingstrekk	3
	Minstelønnsreguleringer	4
	Dersom minstelønn i Norge	6
1.3	Norsk Lønnsfordeling i 2012	7
2	De lavest lønnede i privat sektor	9
2.1	Har alderssammensetning noe å si?	10
2.2	Har endring i landbakgrunn noe å si?	11
2.3	Har alder og landbakgrunn noe å si?	13
2.4	Har kjønn noe å si?	14
2.5	Har deltid noe å si?	15
2.6	Har tariffdekning noe å si?	16
3	Næringsmessige forskjeller	18
3.1	Næringer og yrker	18
3.2	Detaljhandel	20
3.3	Serveringsvirksomhet	23
3.4	Arbeidskrafttjenester	24
4	Næringer med voksne P10ere	27
5	Hva påvirker sannsynligheten for å være blant de lavest lønnede?	30
5.1	Resultater for perioden 2000-2012	30
5.2	Har det gjort seg gjeldende periodevise forskjeller?	33
6	Sammendrag	36
7	Referanser	39

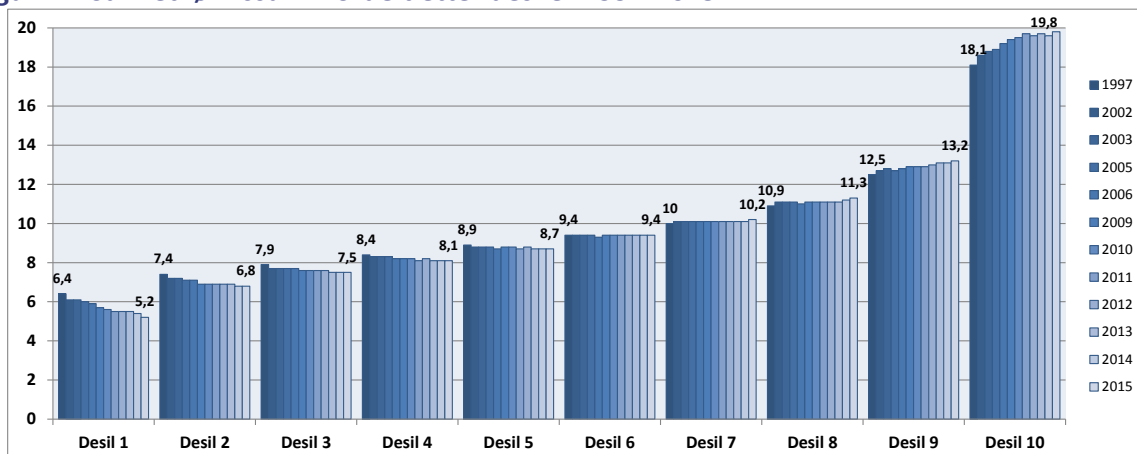
1 Innledning

Norske lønnstakere har opplevd solid lønnsvekst på 2000-tallet. Tall fra nasjonalregnskapet viser at lønn per årsverk var 87 prosent høyere i 2015 enn i 2000. I samme periode økte levekostnadene målt med konsumprisindeksen, men hvert år med mindre enn lønnsveksten. For hele 15 årsperioden økte reallønna, som måler kjøpekraften, med 42 prosent. At det på makronivå er en betydelig reallønnsvekst, behøver ikke bety at veksten blir jevnt fordelt. Er det dem som i utgangspunktet har høyest lønn som også får mesteparten av veksten? Skjer det forholdsvis lite med lønnsnivået til dem som befinner seg i midten av fordelingen? Eller er det de lavest lønnende som får størst tillegg, slik at avstanden mellom lavt- og høytlønnede reduseres?

1.1 Utviklingen i det norske arbeidsmarkedet

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) sine rapporter er et godt utgangspunkt for å få overblikk over lønnsforskjellene i det norske arbeidsmarkedet. I Figur 1.1 har vi satt samme informasjon fra flere TBU-rapporter, om hvordan lønnssummen fordeles. Samtlige lønnstakere er delt inn i 10 grupper, eller desiler, hvor det første desilet er de 10 prosent lavest lønnede, Desil2 utgjør arbeidstaker som ligger over Desil1 i lønn opp til og 20 prosent av fordelingen, og slik fortsetter det oppover. Desil 10 utgjør da til slutt de ti prosent høyest lønnede.

Figur 1.1 Samlet lønnssum¹ fordelt etter desiler.1997-2015

Kilde: Teknisk Beregningsutvalg – Etter inntektsoppgjørene årganger fra 2008 til 2016

Fordelt etter lønnssum er tendensen i det norske arbeidsmarkedet som følger: Mens Desil1 hadde 6,4 prosent av lønnssummen i 1997 hadde dem som lå innenfor Desil1 i 2015 5,2 prosent av lønnssummen. Stadig mindre av total lønnssum havner hos dem som ligger innenfor Desil1, og særlig etter 2009 ser dette ut til å ha skutt fart. Videre ser man av figur 1.1 at Desil2 har lavere

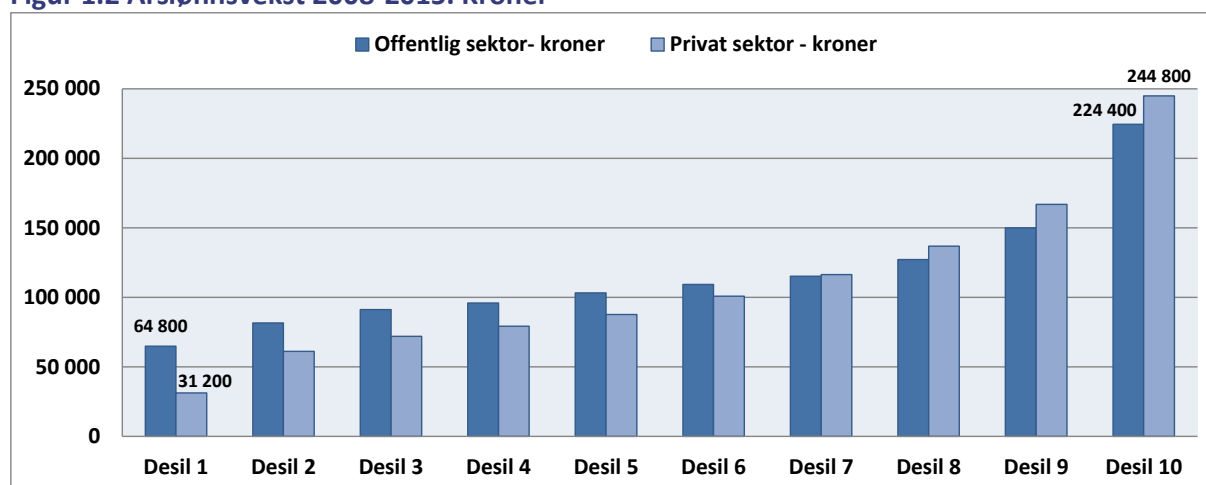
¹Lønna til deltidsansatte er omregnet til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønna for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte. For forklaring se for eksempel. TBU 2016: figur 1.20 side 50.

andeler i slutten av perioden sammenliknet med i begynnelsen av perioden (fra 7,4 til 6,8 prosentpoeng). I den andre enden av fordelingen er tendensen motsatt, Desil10 hadde 18,1 av lønnssummen i 1997 mot 19,8 prosent i 2015. For de mellomliggende desilene (Desil3-8) er endringene mindre. Desil3-5 har noe mindre andeler av lønnssummen i 2015 enn i 1997, mens Desil7-8 har noe høyere andeler. Men det er i ytterpunktene, Desil1 og Desil10, at endringene har vært størst.

Hvordan lønnssummen fordeles over tid, henger sammen med hvordan lønningene øker, eller hvordan lønnsveksten har vært. I TBU sin rapport for 2016 er lønnsveksten fra 2006 og fram til 2015 presentert etter desil. Her viser det seg for hele arbeidsmarkedet har det vært en nominell økning på 42,1 prosent, mens den var på 24,2 prosent for Desil1 og på 46,4 prosent for Desil10. Tar man utgangspunkt i kronebeløpene så har de «vanlige lønningene» økt med 153 000. Derimot har lønningene for Desil1 økt med omlag en tredel av «vanlige lønningene», eller med 53 000 i løpet av perioden. For de som lå øverst, Desil10, har kronebeløpet økt med 326 000. Målt i kroner har veksten for Desil10 vært over dobbelt så stor som for de «vanlige lønningene» og over seks ganger så stor som for Desil1. Det skal sies at arbeidstakerne kan bevege seg mellom de ulike desilene i fordelingen, og at tallene ikke sier noe om den enkelte arbeidstakers plassering i lønnsfordelingen i de etterkommende årene. Ingen er «født inn» i et bestemt desil, eller vil for være der for alltid.

Lønnsvekst og lønnsfordeling varierer mellom privat og offentlig sektor. I følge TBU sin 2016 rapport var årslønnsveksten, regnet som endring i lønn pr heltidsekvivalent, for en noe kortere periode (2008-2015), på 29,4 prosent i offentlig sektor og på 26,3 prosent i privat sektor. Innad i privat sektor varierte veksten fra 14,1 prosent for Desil1 og opp til 30 prosent for Desil9. De tre øverste desilene hadde i snitt en vekst 29 prosent – mens de tre nederste i snitt hadde en vekst på 20 prosent. I offentlig sektor (stat, kommune og helseforetak) var den prosentvise veksten også lavest i Desil1, men her var den på 23,6 prosent. Innenfor offentlig sektor var veksten høyest i Desil10, som var på 36,7 prosent. Lønnsforskjellene øker i offentlig sektor, og det er særlig de høyest lønnede (Desil10) som har hatt vekst.

Figur 1.2 Årslønnsvekst 2008-2015. Kroner

Kilde: Teknisk Beregningsutvalg - Etter inntektsoppgjørene 2016 Tabell 1.21

I figur 1.2 har vi satt sammen kronemessig vekst fra 2008 fram til 2015 etter desil og sektor. Selv om den prosentvise veksten har vært størst i offentlig sektor, og særlig for Desil10, viser det seg også at veksten vært jevnere fordelt her enn i privat sektor. Som figur 1.2 viser er avstanden mellom desilene, også mindre i offentlig enn i privat sektor.

Rettes søkelyset mot Desil1 er det tydelige forskjeller mellom sektorene. Desil1 i offentlig sektor gikk fra 275 000 i 2008 til 340 000 i 2015, eller en vekst på rett under 65 000 kroner. For Desil1 i privat sektor gikk lønna fra 221 000 i 2008 til 252 000 i 2015, eller en vekst på 31 000 kroner. Sammenlikner vi med prisstigningen² i perioden var denne på 13,6 prosent – mens årslønnsveksten for Desil1 var på 14,1 prosent. Desil1 i privat sektor har hatt en reallønnsvekst på beskjedne 0,5 prosent fra 2008 fram til 2015. Derfor er det arbeidstakerne i Desil1 i privat sektor vi ønsker å vite mer om.

Blant annet ønsker vi å undersøke om den svake lønnsveksten skyldes endringer i arbeidstakeres alders- eller kompetansemessige sammensetting, om det er endringer i forhandlingsmakt og tariffavtaledekning eller om det er andre mekanismer som har slått inn. TBU sine tall lar seg ikke dekomponere ytterligere ned enn det som er vist i figurene foran. Vi må derfor gå dypere ned i SSBs lønnsstatistikk. Hensikten er å bidra med beskrivelse og analyse av hva som kjennetegner dem som til enhver tid befinner seg innenfor Desil1 i privat sektor – og om dette har endret seg de siste årene.

- Hvem er de lavtlønte; alder, kjønn, yrke, utdanning og fødeland?
- Hvor arbeider de lavtlønte, når vi ser på næring, bransje og bedriftstype?
- Hva kan forklare endringer som har skjedd i det nedre sjiktet av lønnsfordelingen?

Fordi det statistiske grunnlaget er tilgjengelig over en forholdsvis lang periode, kan vi danne oss et inntrykk av hvordan «profilen» for de lavest lønnede har endret seg over tid. Blant annet vil vi forsøke å analysere om arbeidstakerne i Desil1 i privat sektor forblir der – eller som de beveger oppover i lønnsfordelingen. Herunder om vi ser tendenser til forsterket lagdeling/segmentering og fremvekst av «arbeidende fattige», eller om disse arbeidstakerne i hovedsak er nye rekrutter på kortvarig «gjennomreise» eller yngre personer med «annen hovedaktivitet». Ved å kople analyser av individ og strukturdata til forskjeller i andelen som er dekket av kollektivavtaler og arbeidsstokkens sammensetning etter fødeland, kan vi få ny kunnskap om hva som ligger bak den svake reallønnsutviklingen nederst i lønnsfordelingen i privat sektor.

1.2 Noen internasjonale utviklingstrekk

Lønnsvekstens fordeling mellom arbeidstakergruppene avhenger av flere faktorer. Etterspørsel og tilbud av arbeidskraft, endringer i produktmarkeder, tilstedeværelse av kollektive aktører og tariffavtaler, og myndighetenes bistand eller inngripen i lønnsdannelsen. Vi skal derfor ta et sveip bakover i tid samt rette et blikk mot andre land og hvordan utviklingen har vært der.

² Gjennomsnittlig KPI vekst fra 2008 til 2015.

Tar man et tilbakeblikk viser det seg at i første tiårene etter 2. verdenskrig var det en tendens i vestlige land til at lønns- og inntektsfordelingene ble mer sammenpresset. Resultatet var mindre økonomisk ulikhet. Etter hvert endret dette seg, og siden 1980-tallet har det vært en prosess mot økende lønns- og inntektsspredning i mange land (Roser 2015). I USA der lønnsforskjellene på 1960-tallet var linjene med Sverige, begynte lønnsforskjellen å øke allerede i løpet av 1970-årene, da avstand mellom lønningen for amerikanske menn i øverste og nederste desil økte med 30 prosentpoeng (Topel 1997). Men USA var ikke lenge om å oppleve økt lønnsulikhet. For eksempel var 1980-tallet (Thatcher-perioden) preget av en generell økning i lønnsforskjellene i Storbritannia, men utviklingen under de neste Labour-regjeringene var preget at ulikheten økte mest i den øvre halvdel av inntektsfordelingen (Lindley og Machin 2013). Liknende utviklings-trekk gjenfinnes også i statistikken for andre land, og innebærer at «midtskjiktet» av lønnstakerne tapte grunn sammenlignet med toppen av lønnsfordelingen (Herr og Ruoff 2014). Når det gjelder utviklingen i den nedre delen av lønnsfordelingen er det relevant å merke seg studier for land som har opplevd store endringer i arbeidstilbudet, eller store endringer i arbeidsmarkedsreguleringen. Resultatene i Lindley og Machin (2013) bekrefter at reduksjonen i organisasjonsgrad, og av dekningsgraden av kollektive avtaler, gikk hånd i hånd med økende ulikhet, og at innføringen av en nasjonal minstelønn (1998) under Labour medførte at ulikheten ikke økte for den nederste delen av lønnsfordelingen. Salverda og Mayhew (2009) konkluderte på et bredt empirisk grunnlag, at formelle og uformelle allmenngjøringsmekanismer er sentrale for å unngå framvekst av en stor gruppe av lavtlønnede.

Utviklingen i Tyskland siden gjenforeningen er interessant fordi det viste seg svært vanskelig å bevare de uformelle allmenngjøringsordningene som hadde eksistert i Vest-Tyskland (Ruoff 2016). Tyskland har hatt en rask voksende lavlønnsektor (Herr og Ruoff 2014). I perioden 1995 til 2012 økte antall lavtlønte arbeidstakere fra 5,9 til 8,4 millioner, og Tyskland har blitt blant de europeiske landene med høyest andel lavtlønte (Eldring og Alsos 2014). Det samlede bildet er at lønnsforskjellene innad i de europeiske landene har blitt større, og at dette har vart lenge.

Økte lønnsforskjeller utgjør en av de viktigste endringene i moderne samfunn. Det dreier seg ikke bare om økt materiell ulikhet i et statisk perspektiv. Forskningen indikerer også at utviklingen av «lavlønnfenomenet» har vidtrekkende konsekvenser. For eksempel viste Stewart (2007) at arbeid som lavtlønnet har samme negativ effekt som arbeidsledighet, på utsiktene til å oppnå bedre lønn, og til unngå framtidige perioder som arbeidsledig.

Det er selvsagt ikke gitt at resultater fra andre land lar seg overføre til det norske arbeidsmarkedet. Men på den annen side kan det være viktig å være oppmerksom på globale prosesser og krefter, som også kan være i ferd med å endre det norske arbeidsmarkedet. Derfor er det viktig å bidra til empirisk kunnskap om lønnsfordelingen, og individuelle og næringsmessige faktorene som forklarer eventuelle endringer i lønnsulikhet.

Minstelønsreguleringer

Sammenliknet med andre europeiske land har lønnsforskjellene i de nordiske landene vært små. Systemene med kollektive avtaler med sterke hovedorganisasjoner på arbeidstaker- og arbeidsgiversiden, har vært med å sikre dette. De kollektive tariffavtalene og innretningen av disse, har satt premissene for hva som har blitt det laveste lønnsnivå innenfor avtaleområdene.

Mens Danmark og Sverige, med høyere organisasjonsgrad og bedre tariffavtaledekning, har vegrer seg mot å ta i bruk lovmessige verktøy, har man i Norge tatt i bruk lovmessig reguleringer gjennom allmenngjøringsordningen. Dette har skjedd for å hindre konkurransevridning og for å hindre utenlandsk arbeidskraft i å få dårligere lønns- og arbeidsbetingelser enn det som er gjengs i bransjen. Første allmenngjøring, byggfagsoverenskomsten, skjedde i 2007. Ved årsskiftet 2015/2016 var syv områder allmenngjort, hvorav fire skjedde i 2015 (elektrofag, godstransport, turbil og fiskeindustri). For disse næringene er det da ikke tillatt å avvike fra minstelønnsbestemmelsene i de gjeldende overenskomstene.

Den tredje reguleringsmekanismen på minstelønn er at det innføres en nasjonal minstelønn, hvor myndighetene fastsetter hva laveste lønnsnivå kan være. Den lovbestemte minstelønna danner da det absolutte lønnsgulvet i det nasjonale arbeidsmarkedet. Lovbestemte minstelønninger er en vanlig reguleringsmekanisme i EU, der 23 av 28 land har en eller annen form for dette (Eldring og Alsos 2014).

I kjølvannet av finanskrisa høsten 2008 har lønnsforskjeller og utvikling nederst i fordelingen og regulering av minstelønn fått fornyet interesse. Blant annet viet OECDs Employment Outlook (2015) mye plass til lavtlønnsproblematikk. Søkelyset der ble satt på lovbestemte minstelønn og på hvilket nivå denne settes i forhold til median/gjennomsnittslønn, hvem som dekkes inn og hvem som ikke dekkes inn, samt hvordan dette varierer mellom land.

Den 1. januar 2015 innførte tyskerne lovbestemt minstelønn, som en følge av fallende avtaledkning og økende andel «arbeidende fattige» (EO 2015:35). I følge OECD var det 11,4 prosent av tyske lønnstakere som lå på, eller under 8,5 euro timen i 2014. Disse arbeidstakerne befant seg i ofte i landbruket (34 prosent), innenfor hotell og restaurant (31 prosent), og i enkle forretningsmessige tjenester (17 prosent) samt i annen personlig tjenesteyting (17 prosent). Andelen var høyest i tidligere Øst-Tyskland, hvor hver femte arbeidstaker lå på eller under 8,5 euro timen. I den vestlige delen av Tyskland lå andelen på en av ti arbeidstakere. Videre var det forskjeller etter bedriftsstørrelse, hvor 22 prosent av de som jobbet i bedrifter med mindre enn 20 ansatte befant seg på eller under dette lønnsnivået – mot 8 prosent blant dem som arbeidet i større virksomheter. Det skal også nevnes at det har blitt gjort midlertidige unntak fra satsen på 8,5 euro, med en overgangsperiode fram til 31.12 2016. Blant annet gjelder unntaket for: jordbrukssektoren, kjøttindustrien, frisering og annen skjønnhetspleie, midlertidige stillinger i Berlin/Øst-Tyskland, samt bygg-rengjøring i Øst-Tyskland. Arbeidstakere under 18 år og lærling er unntatt hele reguleringen, det samme gjelder for «internships» opp til 3 måneders varighet - og for dem som har vært langtidsledige og i de første seks månedene etter at de har kommet tilbake i arbeid.

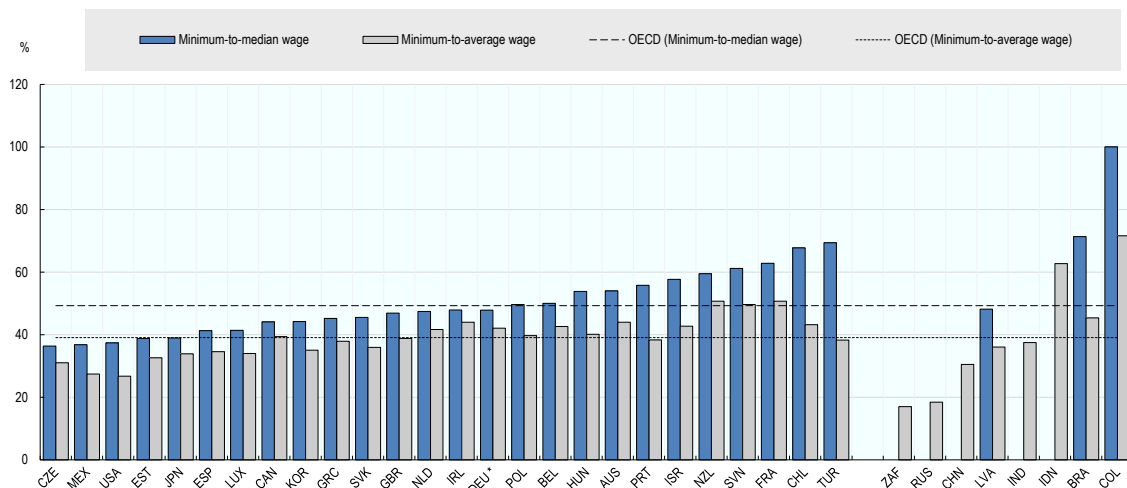
Figur 1.3 viser hvordan forholdet mellom medianlønn og minstelønn, og mellom gjennomsnittslønn og minstelønn varierer mellom OECD landene. Det er bruttolønnsnivået, eller lønn i alt før skatt, for heltidsansatte som ligger til grunn for figuren.

I USA utgjør den føderale³ minstelønna 37 prosent av medianlønn eller 27 prosent av gjennomsnittslønna. Dette må kunne sies å være lavt. I Storbritannia utgjorde minstelønna 47 prosent av

³ Det skal sies at rekke delstater har egne og høyere satser enn den nasjonale minstelønna.

median og 39 prosent av gjennomsnittslønna. I Tyskland utgjorde minstelønna 48 prosent av medianlønna, og 42 prosent av gjennomsnittslønna. I Frankrike utgjorde minstelønna 63 prosent av medianlønna og 51 prosent av gjennomsnittslønna.

Figur 1.3 Minimumslønn i OECD. 2013 (Minimum wages as a percent of median and average wages of full-time employees (in gross terms))

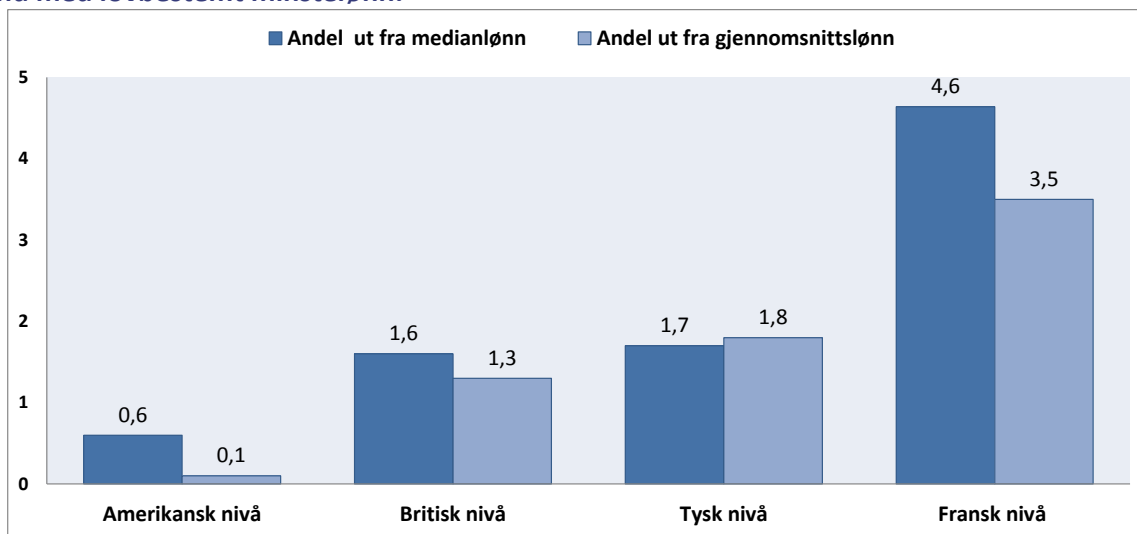

Kilde: Employment Outlook 2015:37.

Dersom minstelønn i Norge

Et interessant spørsmål er å se hvor en teoretisk norsk minstelønn, gitt lønnsfordelingen i 2012, eventuelt ville havnet dersom den hadde blitt satt ut fra en amerikansk, en britisk, en tysk eller en fransk fordelingsprofil.

For *heltidsansatte* over 20 år lå medianlønna i privat sektor på 222 kroner i timen i 2012, mens Desil1 for de heltidsansatte over 20 år lå opp til 158 kroner. De som lå innenfor Desil1 tjente 71 prosent eller mindre, av medianlønn. Dersom man legger amerikansk avstand mellom medianlønn og minstelønn til grunn vil en teoretisk norsk minstelønn utgjøre 83 kroner per time. Dersom man legger britisk minstelønn til grunn, ville teoretisk norsk minstelønn være på 104 kroner per time, mens tysk minstelønn ville gitt 106 kroner per time i 2012. Dersom avstanden mellom median og minstelønn legges på fransk nivå, ville en teoretisk norsk minstelønn legge seg betydelig høyere, eller på 139 kroner. Hvor stor andel av norske lønnstakere ville falt innunder en teoretisk norsk minstelønn, dersom avstanden mellom minstelønn og median hadde vært som i disse landene?

Figur 1.4 Teoretisk norsk minstelønn. Andel av lønnstakere over 20 år i privat sektor. Profil fra land med lovbestemt minstelønn.

Kilde: Lønnsstatistikken 2012, egne beregninger

Figur 1.4 viser at dersom en teoretisk norsk minstelønn skulle fulgt en amerikansk fordelingsprofil, med samme avstand mellom minstelønn og median, vil den omfattet drøyt 7000 lønnstakere eller 0,6 prosent av lønnstakerne i privat sektor. Dersom en teoretisk norsk minstelønn skulle hatt samme avstand mellom minstelønn og gjennomsnittslønn ville andelen falt ned til 0,1 prosent av lønnstakerne.

Dersom en teoretisk norsk minstelønn fulgte en britisk median-profil ville den omfattet 1,6 prosent eller 20 000 lønnstakere, mens et fransk median-nivå ville gitt på 4,6 prosent av arbeidstakerne eller 57 000 lønnstakere. Sett i relasjon til gjennomsnittet ville en teoretisk minstelønnsandel omfattet 1,3 prosent av norske lønnstakere etter britiske mønster og 3,5 prosent etter fransk mønster.

I følge OECD var det 11,4 prosent av tyske lønnstakere som lå på eller under den lovbestemte minstelønna på 8,5 euro – før den ble innført. Dersom man overfører forholdet mellom medianlønn og minstelønn til norske forhold ville dette utgjort 1,7 prosent av lønnstakerne – eller de 21 500 arbeidstakerne som var registrert med lavest lønn i 2012. Sett i forhold til gjennomsnittslønna ville man komme ut med omtrent samme andelen. Den norske lønnsfordelingen er derfor vesentlig forskjellig fra fordelingen i de landene der en lovbestemt minstelønn er innført.

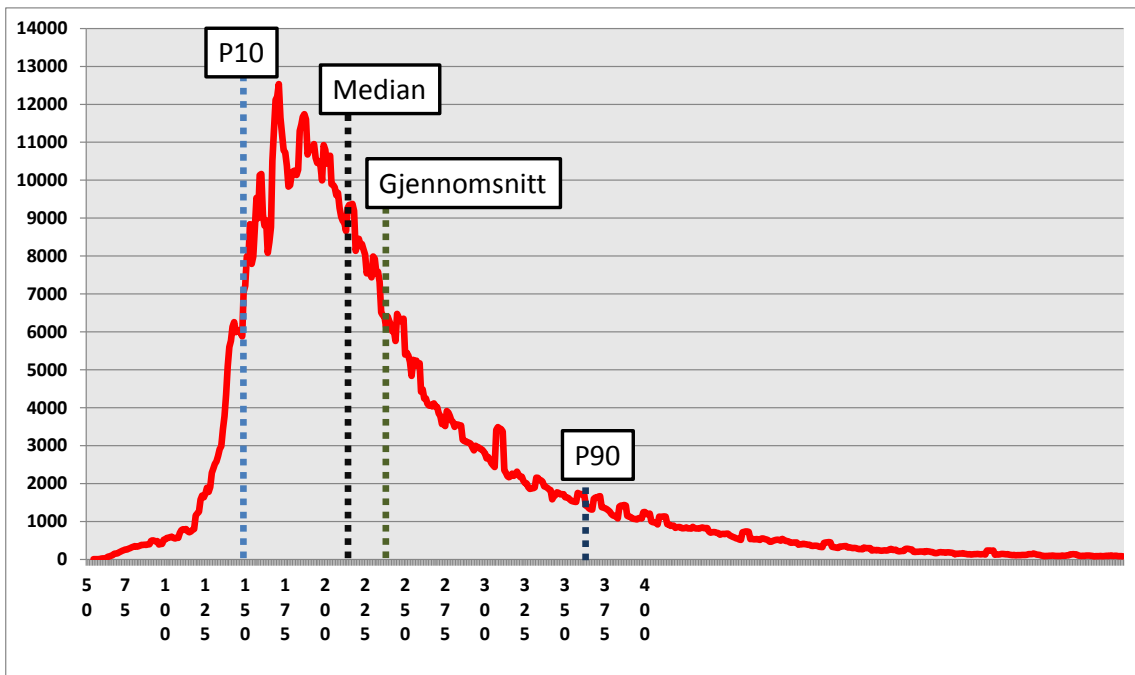
1.3 Norsk Lønnsfordeling i 2012

Lønnsstatistikken opererer med to forskjellige lønnsbegrep: avtalt lønn og lønn i alt. Sistnevnte lønnsbegrep omfatter i tillegg til den avtalte lønna, eventuelle tillegg for spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider (uregelmessige tillegg) samt bonuser. Overtid og overtidsbetaling er derimot ikke med. I de videre framstillingene i denne rapporten er det lønn i alt, eller bruttolønn som ligger til grunn. I lønnsstatistikken framkommer den avtalte arbeidstiden arbeidstakeren har per uke, og hvor mye vedkommende hadde utbetalt per måned. Vi har foretatt omregninger til

timelønn, ved å benytte den avtalte arbeidstiden. Ulempen med en slik omregning er om den faktiske arbeidstiden avviker fra den avtalte arbeidstiden, noe som vil kunne slå ut på hvor høy eller lav timelønna vil være. Ettersom deltidsandelene for dem som tjener minst er såpass høy, er alternativet med kun å se på de heltidsansatte heller ikke noe godt forslag. Videre er det i vår tidsserie noen brudd, blant annet ble standarden for næringsgruppering endret fra 2008. For de fleste av våre analyser skal ikke dette ha noen betydning, men der dette kan ha innvirkning framkommer det av teksten.

Som illustrasjon på lønnsfordelingen, har vi tatt lønnsstatistikken for privat sektor i 2012. Figur 1.5 viser hvordan timelønna varierte i det året. For det første er det verd å merke seg at fordelingen er høyreskjev, hvor den midtre verdien - median – er lavere enn det aritmetiske gjennomsnittet. Han eller hun som sto midt i lønnsfordelingen (median) hadde den gangen en timelønn på 212 kroner, mens gjennomsnittlig timelønn den gangen lå på 243 kroner. Videre er det verd å merke seg at det reiser seg en «vegg» rundt 125-145 kroner timen og at det ikke var mange lønnstakere over 20 år, som hadde ett slikt lønnsnivå den gangen.

Figur 1.5 Lønnsfordeling – pr. time (inkludert variable tillegg). Heltid og deltid, 20 år og eldre i privat sektor. 2012.

Kilde Lønnsstatistikken 2012, egne beregninger

I figur 1.5 er det også lagt inn lønnsnivået for det nederste desilet eller 10 prosent lavest lønnede. For å skille mellom TBU sin desilfordeling (jfr. tidligere avsnitt) velger vi å bruke P10, eller han eller hun som har 10 prosent som tjener dårligere enn seg. Innholdsmessig er P10 og Desil1 det samme. De som i notatet blir kalt P10ere er altså dem som ligger i det nederste desilet. Det vil altså si dem som tjente 151 kroner eller mindre enn dette i timen i 2012. I den andre enden av fordelingen ligger P90, som viser han eller hun som har ti prosent som tjener bedre enn seg. I 2012 var timelønna for å komme innenfor P90 på 368 kroner, eller 1,74 ganger mer enn medianlønna.

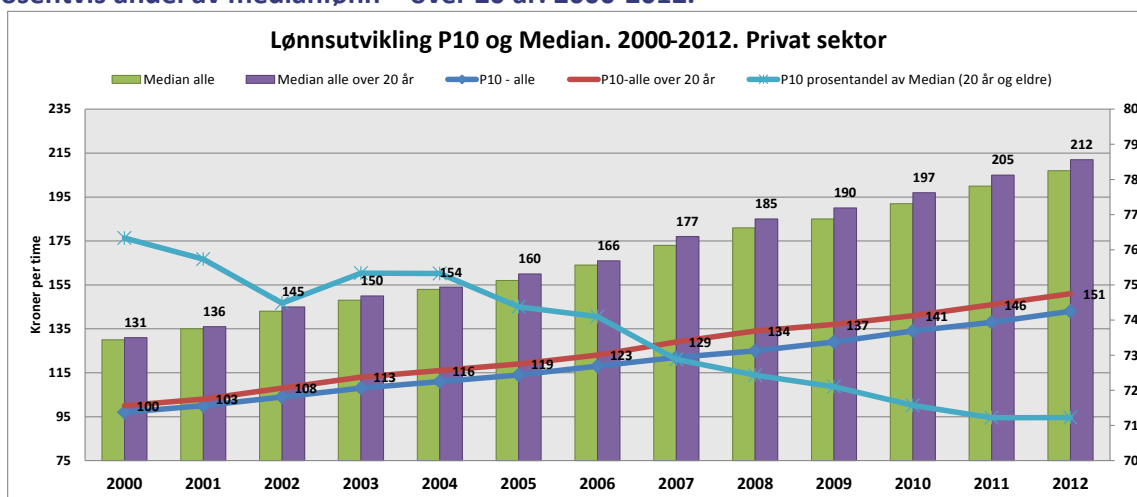
2 De lavest lønnede i privat sektor

Det forrige kapitlet viste at lønnsfordelingen i Norge skilte seg fra de andre land, blant annet med en mer sammenpresset lønnsstruktur – og mindre lønnsforskjeller. Samtidig viste tallene fra TBU at lønnsforskjellene økte, og særlig hadde Desil1, i privat sektor hatt svak reallønnsutvikling. I dette prosjektet har vi ikke hatt tilgang til så oppdaterte tall som de siste TBU tallene, men vi har brukt SSB sin lønnstatstikk fra 2000 og fram til og med 2012. Dette betyr at siste observasjoner i våre analyser, er basert på innrapportert lønn fra bedriftene høsten 2012.

Hvor man setter grensen på lavtlønnet og hvilke avgrensninger man gjør spiller også inn. I tariff-sammenheng er 85 eller 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn vanlige grenser for lavlønns tillegg. Noe avhengig av innretningen på tariffoppgjørene og endringene i arbeidsmarkedet omfatter dette 16-18 prosent av alle lønnstakere, inkludert offentlig sektor. P10 tilnærmingen som er valgt her er med andre ord enda strengere, enn det man i tariff-sammenheng betegner som lavtlønnede.

En annen avveining er hvilke aldersintervall man skal bruke, eller om man skal ta med de aller yngste. Omfang og innslag av svært unge arbeidstakere, dvs. de under 20 år, vil slå inn. I våre analyser har vi valgt å sette en nedre grense på 20 år. Grunnen til det er at man i lønnsstatistikken, ikke kan ikke skille ut lærlinger og at den store majoritet av 15-19 åringer er under utdanning i videregående opplæring. Ved å sette 20 år som nedre aldersgrense får vi med de som har videregående skole med studiespesialisering, og som har valgt å gå ut i arbeidslivet med det. I figur 2.1 har vi for syns skyld tatt med de aller yngste, 15-19 åringerne, for å vise hvordan deres tilstedeværelse slår ut for lønnsnivået innenfor P10.

Figur 2. 1. Lønn median timelønn (inkludert variable tillegg). P10 alle og alle over 20 år. P10 prosentvis andel av medianlønn – over 20 år. 2000-2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Medianlønna for de over 20 år i privat sektor går fra 131 kroner per time i 2000 til 212 kroner per time i 2012. P10erne hadde 100 kroner eller mindre i timen i 2000 og 151 kroner eller mindre i timen i 2012. Mens P10erne hadde 76 prosent av medianlønna i de to første årene i perio-

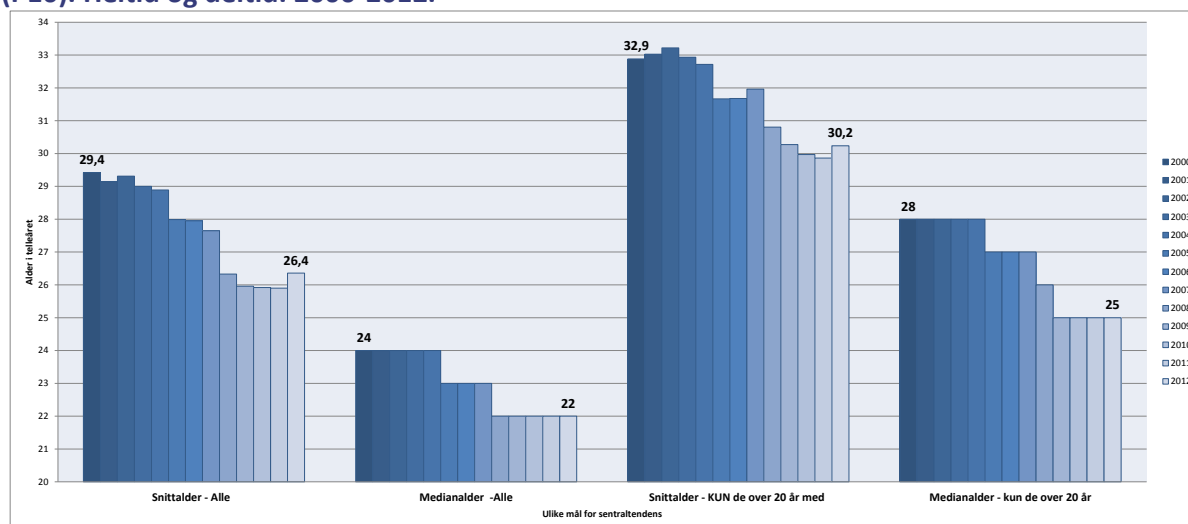
den, faller den kraftig fra og med 2004 – før den flater noe ut i 2011. I 2012 hadde P10erne 71 prosent av medianlønnen, mot 76 prosent i 2000. De lavest lønnede har fått redusert sin andel av medianlønnen, og nesten hele reduksjonen har funnet sted etter 2005.

Videre i rapporten vil vi gå nærmere inn på hvem det er som er P10ere, om det er endringer i alderssammensetning, kjønnsmessig fordeling, endringer i hvilke næringer de jobber i, hvilke land det er de er født osv. Andelen ligger fast på de 10 prosent lavest lønnede, og det er endringer i særtrekk eller kjennetegn vi er ute etter å finne.

2.1 Har alderssammensetning noe å si?

Det første vi skal se på er om det er noen aldersmessige endringer blant P10erne. En mulig forklaring på at de blir hengende etter kan være demografiske endringer i arbeidsmarkedet, blant annet kan størrelsen på årskullene spille inn. At det har blitt flere av de aller yngste, og at lønn og alder korrelerer sterkt, kan være med å forklare økt avstand opp mot medianlønnen. I figur 2.2 er gjennomsnitt og medianalder for alle dem som lå innenfor P10 i perioden 2000- 2012 satt sammen.

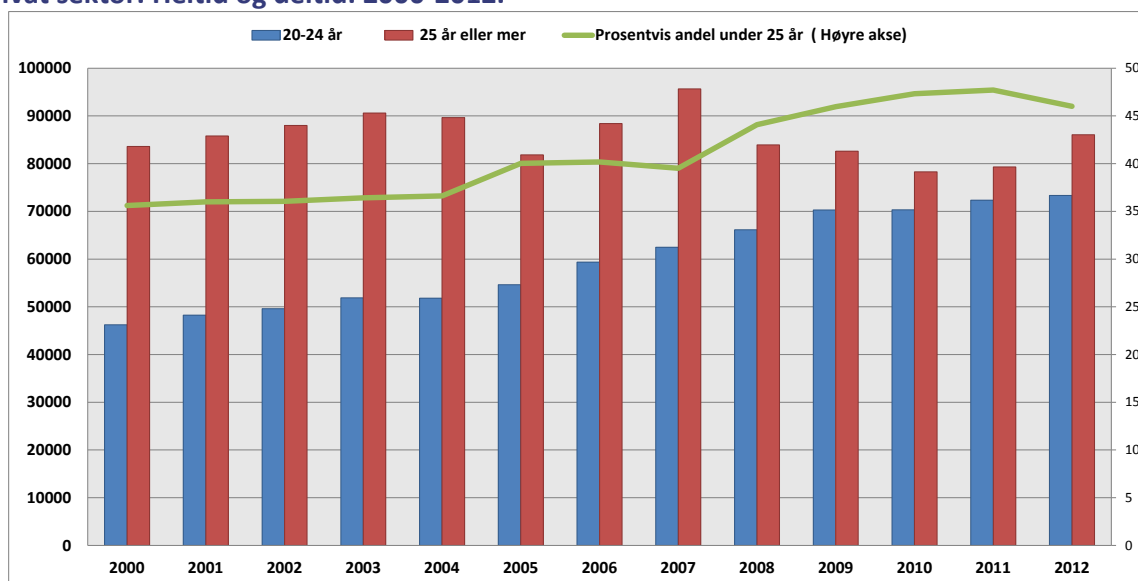
Figur 2.2. Ulike mål for sentraltendens. Alder for de 10 prosent lavest lønnede i privat sektor (P10). Heltid og deltid. 2000-2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

De laveste lønnede har ut fra gjennomsnittsalder, eller gjennom medianalder, blitt betydelig yngre fra 2000 fram til 2012. Dersom man også tar med dem som var under 20 år på telleårs-punktet går gjennomsnittsalderen ned med 3 år, mens medianalderen går fra 24 til 22 år. Ser vi bort fra de aller yngste, 15-19 åringene, og kun tar med dem som var 20 år eller eldre, er tendensen den samme. Gjennomsnittsalderen går ned med 2,7 år, mens medianalderen går ned med tre år. Sortert etter alder var den midtre P10eren 28 år i 2000, mens den som sto i midten i 2012 var 25 år.

I figur 2.3 er P10erne blitt delt inn etter om de var over eller under 25 år i telleåret. Videre illustrerer høyre akse den prosentvise andelen som var under 25 år i perioden 2000-2012.

Figur 2.3 Antall personer over eller under 25 år som er blant de 10 prosent lavest lønnede i privat sektor. Heltid og deltid. 2000-2012.

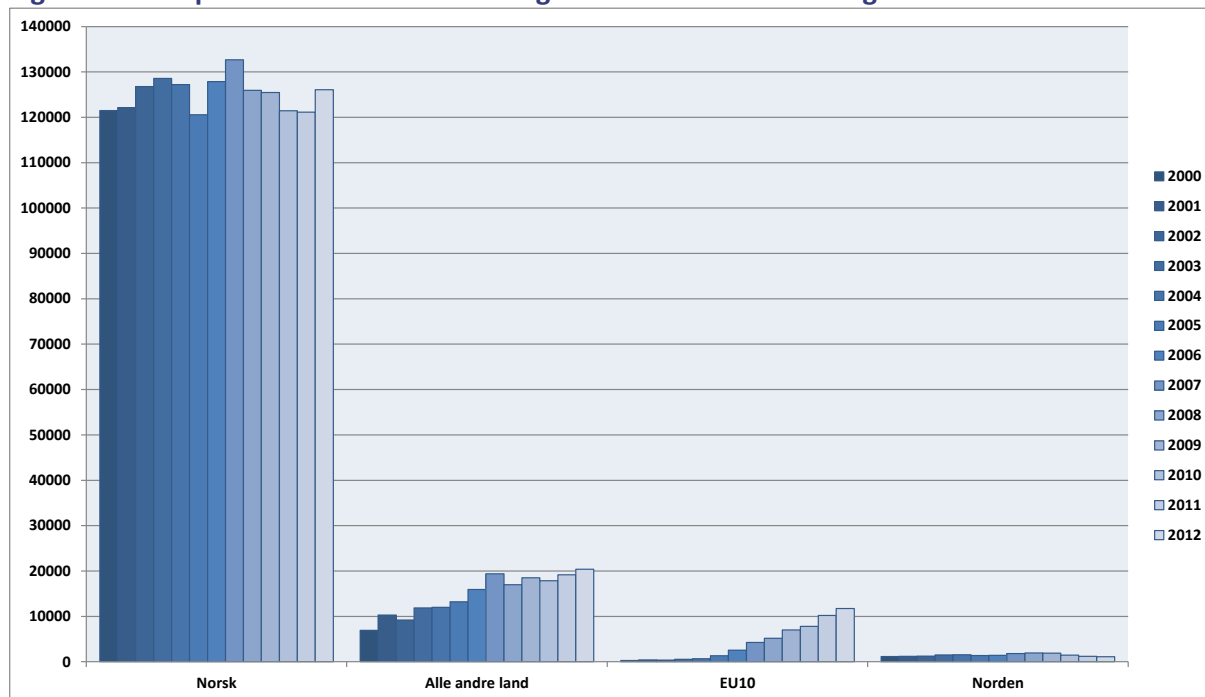
Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Antallet som var over 25 år og som ligger innenfor det nederste 10 prosentintervallet i lønnsfordelingen, varierer fra 80 000 til 90 000 personer i løpet av perioden. Unntak var 2007 da de utgjorde nesten 96 000 personer. Fra og med 2007 sank antall personer over 25 år. Lavest var antallet i 2011 med 79 000 personer, før det steg til 86 000 personer i 2012. Mens de under 25 år utgjorde drøyt 46 000 personer i 2000, utgjorde de godt over 73 000 personer i 2012. Den grønne linja i figur 2.3 viser den prosentvise andelen av P10erne under 25 år. For årene 2000 til 2004 lå andelen på 36 prosent, for deretter å stige. Særlig fra 2007 er det en betydelig vekst av dem under 25 år og i 2011 utgjorde de 48 prosent, eller snaut halvparten av P10erne.

2.2 Har endring i landbakgrunn noe å si?

Generell innvandring fra land utenfor EU, arbeidsinnvandrere fra EU10 (tidligere land i Øst-Europa som ble del av EUs indre marked fra og med 2004) samt svensk ungdomsledighet har preget sammensetningen i arbeidsstokken i perioden 2000-2012. I figur 2.4 er landbakgrunn til P10erne delt i fire.

- Norsk landbakgrunn - eller om man er født Norge
- EU10 eller at man er født i; Polen, Estland, Latvia, Litauen, Bulgaria, Kroatia, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia eller Ungarn.
- Nordisk landbakgrunn eller at man er født i: Sverige, Danmark, Finland eller på Island.
- Alle andre land, som domineres av personer født utenfor EU/ USA/Australia.

Figur 2.4 P10 i privat sektor etter landbakgrunn. Over 20 år heltid og deltid. 2000-2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Den store majoriteten av P10erne er født i Norge. Antallet varierer fra 120 000 til 132 000 personer, men fordi antall lønnstakere i privat sektor går fra 1,3 millioner i 2000 til 1,6 millioner i 2012 reduseres relativ andel med norsk landbakgrunn. 94 prosent av P10erne hadde norsk landbakgrunn i 2000, mot 79 prosent i 2012. Legger man lønnsstatistikken for dem over 20 år til grunn, utgjorde de med norsk landbakgrunn 97 prosent av arbeidsmarkedet i 2000 og 89 prosent i 2012. Antall norskfødte som ligger nederst i lønnsfordelingen er stabilt, men fordi det er betydelig vekst i antall lønnstakere reduseres andelen.

Ut fra lønnsstatistikken for dem over 20 år, utgjorde de som har bakgrunn fra «Alle andre land» 2 prosent av lønnstakerne i 2000 og syv prosent i 2012. Som vist i figur 1.4 blir det stadig flere fra disse landene, som man finner igjen blant P10erne. De utgjorde fem prosent av de lavest lønnede i 2000 og 13 prosent av P10erne i 2012. Antallet går fra snau 7 000 i 2000 til drøye 20 000 personer i 2012, og de er overrepresentert i det nedre desilet.

Tilsvarende effekt er det for EU10. Det er først fra 2004-2005, og åpningen av EUs indre marked for disse arbeidstakerne, det er en vekst i antall lønnstakere herfra. I 2006 utgjorde de én prosent av lønnstakerne – seks år seinere utgjorde de, i følge lønnsstatistikken, fire prosent. Andelen som EU10 har innenfor P10, går fra to prosent i 2006 til 7 prosent i 2012. Antallet personer går fra 2500 i 2006 til snau 12 000 i 2012. Som «Alle andre land» er EU10 overrepresentert blant P10erne.

Andelen med nordisk bakgrunn er lav og utgjør kun én prosent av arbeidsstyrken og én prosent av de lavest lønnede. Det skal sies at antallet svensker under 30 år som man finner igjen i lønnsstatistikken er svært lavt. I gjennomsnitt for perioden 2000-2012 var det ifølge lønnsstatistikken

omlag 3000 unge svensker, med 4700 i 2008 som det høyeste antallet – og lavest i 2012 med snaut 2000. Disse tallene er betydelig lavere enn andre datakilder. I følge SSB sine oversikter over antall innvandrede svensker lå antallet på rundt 35 000 i 2012, mens det i følge lønnsstatistikken for samme år lå på snaut 11 000.

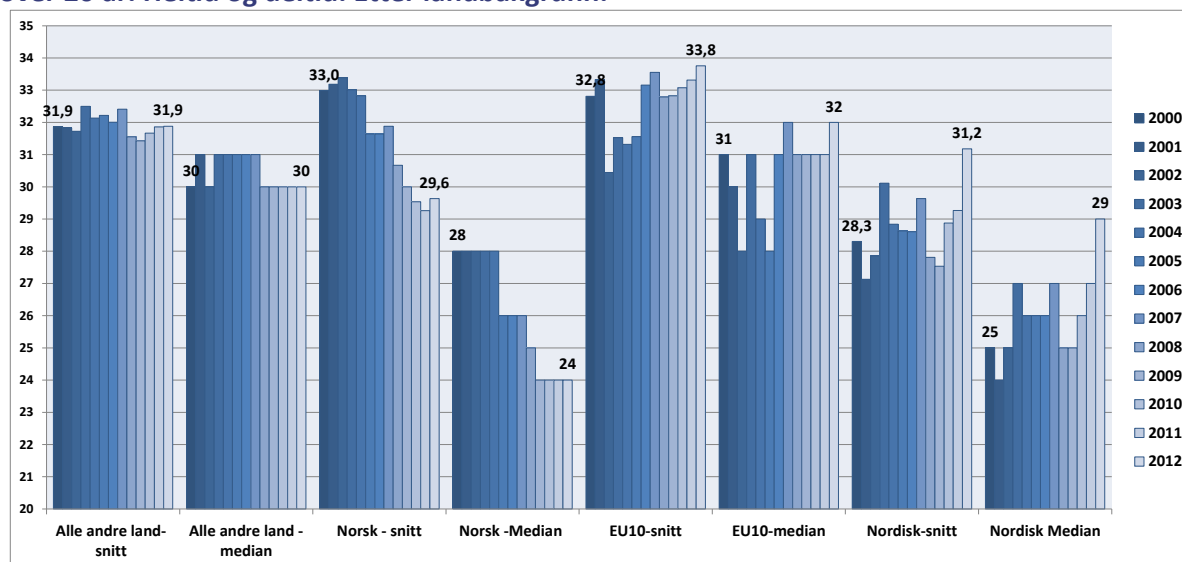
I samme tidsperiode ble det skrevet ut 80-85 000 norske skattekort for svensk ungdom som dro fra den historisk høye ungdomsledigheten, som Sverige hadde i kjølvannet av finanskrisa. Frisch-senteret gjennomførte en større analyse basert på ligningsdata (Lønns og trekkoppgaveregistret) og anslo at det var 28 000 unge svensker mellom 17-25 år i Norge i 2010⁴. Samlet sett skulle dette tilsi at lønnsstatistikken ikke fanger opp de mange unge svenskene som har vært innom, eller pendlet mellom korte arbeidsoppdrag i Norge og hjemlandet. Det samme må sies om EU10-erne ettersom man heller ikke her fanger opp korttidsopphold – eller dem som er utstasjonerte fra bedrifter i hjemlandet.

Dersom man legger lønnsstatistikken for 2012 til grunn, viser det seg at 20 prosent av dem som kommer fra EU10 og «Alle andre land» er P10ere, mens syv prosent av dem som kommer fra Norden er det. For de norskfødte var 9 prosent av dem P10ere.

2.3 Har alder og landbakgrunn noe å si?

Det forrige avsnittet viste at P10-erne i snitt hadde blitt yngre, noe som igjen være med å forklare økte lønnsforskjeller opp mot medianlønn. Samtidig har det hadde vært store endringer i landbakgrunn for P10-erne. Hvordan blir bildet når alder sees i lys av landbakgrunn?

Figur 2.5 Gjennomsnitt og medianalder for de 10 prosent lavest lønnede i privat sektor. Alle over 20 år. Heltid og deltid. Etter landbakgrunn.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

⁴ Se for eksempel i Sundt C.: Den svenske arbeidsinnvandringen: Fortrennes norsk ungdom i arbeidsmarkedet? Masteroppgave Økonomisk institutt UiO 2012.

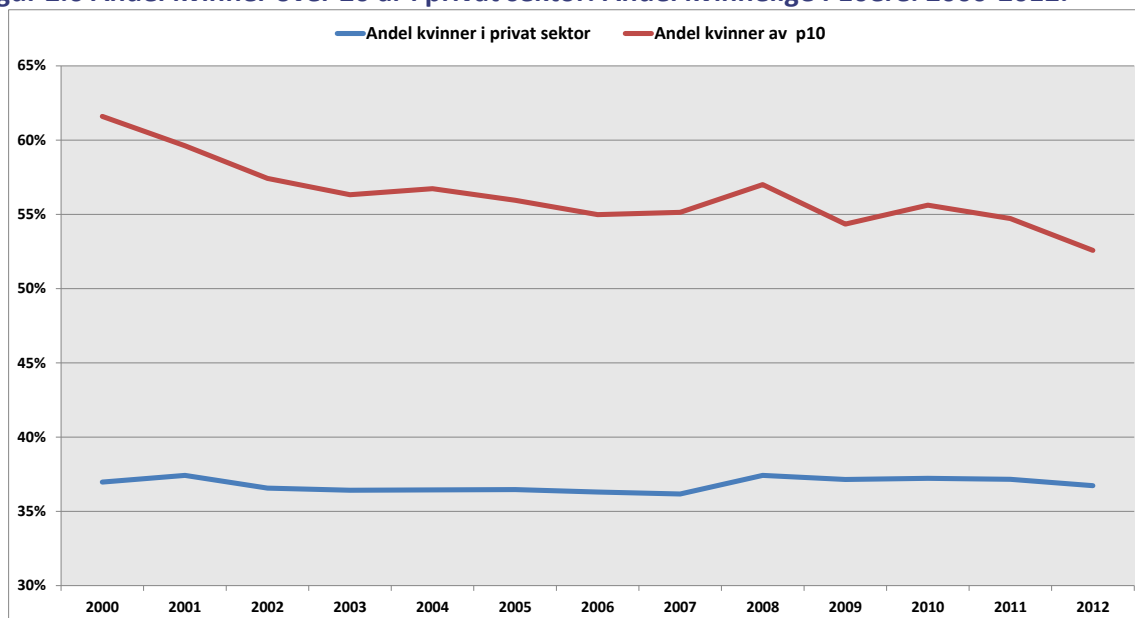
Figur 2.5 illustrerer noen interessante sammenhenger. Det er den tallmessige største gruppa, de norskfødte som har blitt yngre. Blant dem over 20 år, så går gjennomsnittsalderen for norskfødte P10ere ned med 2,4 år og medianalderen går fra 28 år i 2000 ned til 24 år i 2012. «Alle andre land» har en stabil gjennomsnittsalder på i underkant av 32 år og en medianalder på 30 år. Det skal sies at «landet» er heterogent, hvor Tyskland, Bosnia, Irak, Thailand og Russland er landene med flest representanter. De fem største landene dekket derimot ikke mer enn 28 prosent av «Alle andre land» samlet.

Fra EU10 er det en betydelig økning i gjennomsnittsalder fra 2005 og fram til 2012. Den går fra 31,6 år i 2005 til 33,8 år i 2012, tilsvarende går medianalderen fra 28 år til 32 år. For dem med nordisk bakgrunn (primært svensker) er det betydelige variasjoner, mens for dem man faktisk finner igjen i lønnsstatistikken (jfr. forrige avsnitt – om avvik mellom lønnsstatistikk og andre datakilder) øker medianalderen fra 25 til 29 år. Den store variasjonen i figur 2.5, kan også indikere at det er mye inn og ut for denne landgruppa.

2.4 Har kjønn noe å si?

Til sammen var det 448 000 kvinnelige lønsmottakere over 20 år i 2000 og 567 000 kvinnelige lønsmottakere over 20 år i 2012. Den relative kvinneandelen i privat sektor ligger stabil gjennom hele perioden på 36-37 prosent. Hvordan er andelen og utviklingen for kvinner nederst i lønnsfordelingen?

Figur 2.6 Andel kvinner over 20 år i privat sektor. Andel kvinnelige P10ere. 2000-2012.

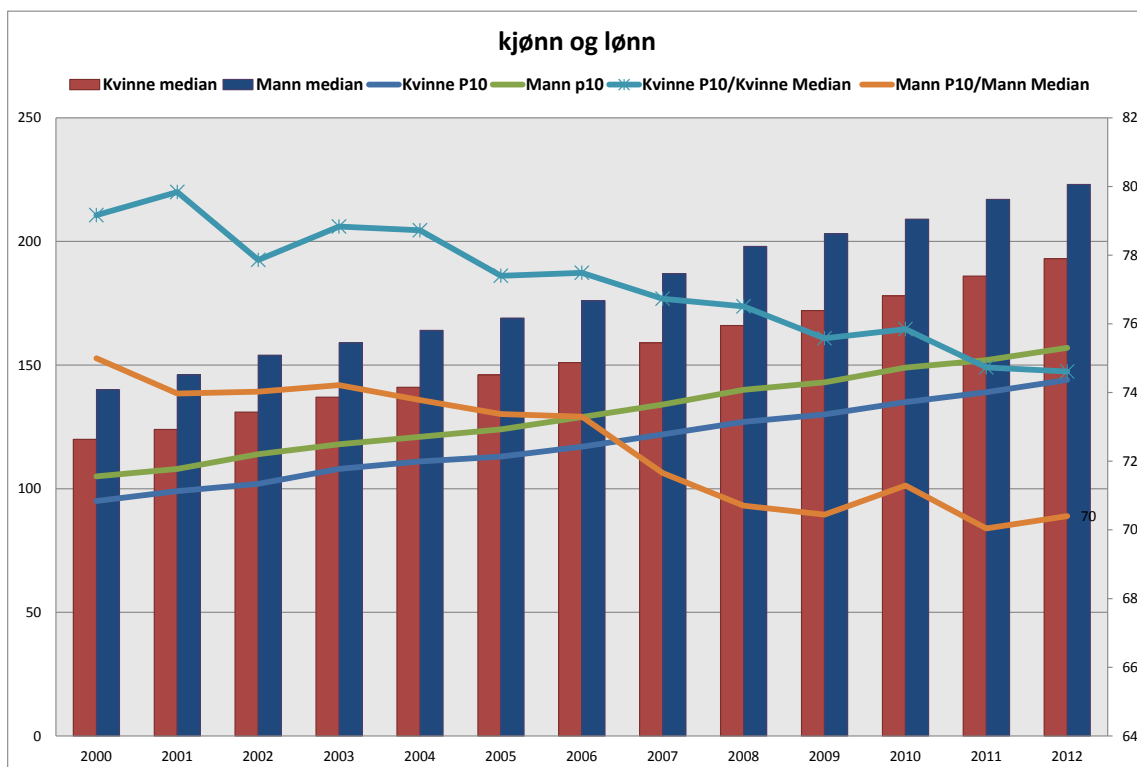
Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Om andelen kvinner er stabil på 36-37 prosent, er kvinnene i flertall blant de lavest lønnede. Derimot har andelen kvinner innenfor P10 gått ned, fra 62 prosent i 2000 til 53 prosent i 2012.

Det blir samlet sett færre kvinner blant de lavest lønnede – men kvinner var fortsatt overrepresentert sett i forhold til kvinneandelen ellers i privat sektor, også i 2012.

I figur 2.7 er medianlønn for kvinner og menn i privat sektor gruppert separat. For det første ser vi at mannlig medianlønn ligger høyere enn kvinnelig medianlønn gjennom hele perioden. Kvinnelig medianlønn utgjorde 86 prosent av mannlig medianlønn i 2000 – og i årene etter varierer dette fra 85 til 87 prosent. Ser man på forholdet mellom de laveste lønnede etter kjønn, er bildet likt.

Figur 2.7 Median og P10 etter kjønn. P10 andel av median etter kjønn. Privat sektor alle over 20 år. 2000-2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

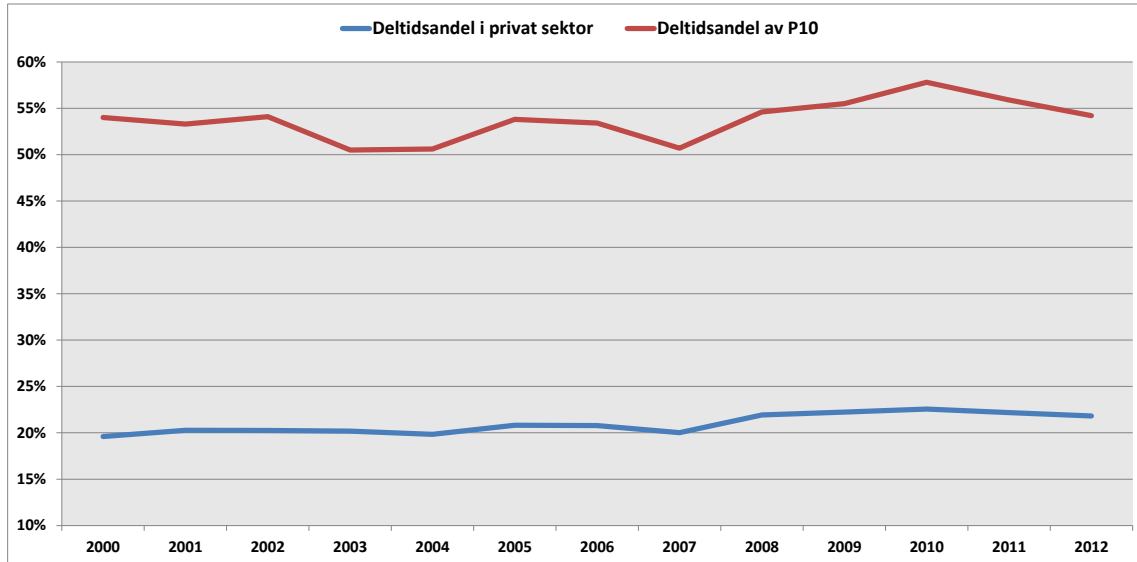
De mannlige P10erne tjener bedre enn de kvinnelige P10erne. Kvinne-P10 hadde 90 prosent av manns-P10 i 2000 og 92 prosent i 2012 – eller en bedring på 2 prosentpoeng. I figur 2.7 er det også lagt inn den prosentvise andelen P10 har av medianlønnen for kvinner separat og for menn separat. Trenden for de lavest betalte kvinnene (P10) var den samme som for menn. I 2000 hadde kvinnelige P10 79 prosent av lønna til mediankvinnen, mens P10 i 2012 hadde 75 prosent av lønna til mediankvinnen. For menn gikk dette fra 75 prosent til 70 prosent av mannlig medianlønn.

2.5 Har deltid noe å si?

Andelen som arbeider deltid i privat sektor ligger stabilt rundt 20 prosent fram til 2007, for deretter å øke et par prosentpoeng etter det. Andelen P10ere som arbeider deltid er betydelig høy-

ere. Godt over halvparten av P10erne jobber deltid, og fram til 2008 varierer dette mellom 50 og 55 prosent. Høyest er andelen i 2010 hvor 58 prosent av dem jobbet deltid.

Figur 2.8 Andel deltidsansatte over 20 år i privat sektor. Andel deltidsansatte som ligger i p10. 2000-2012.

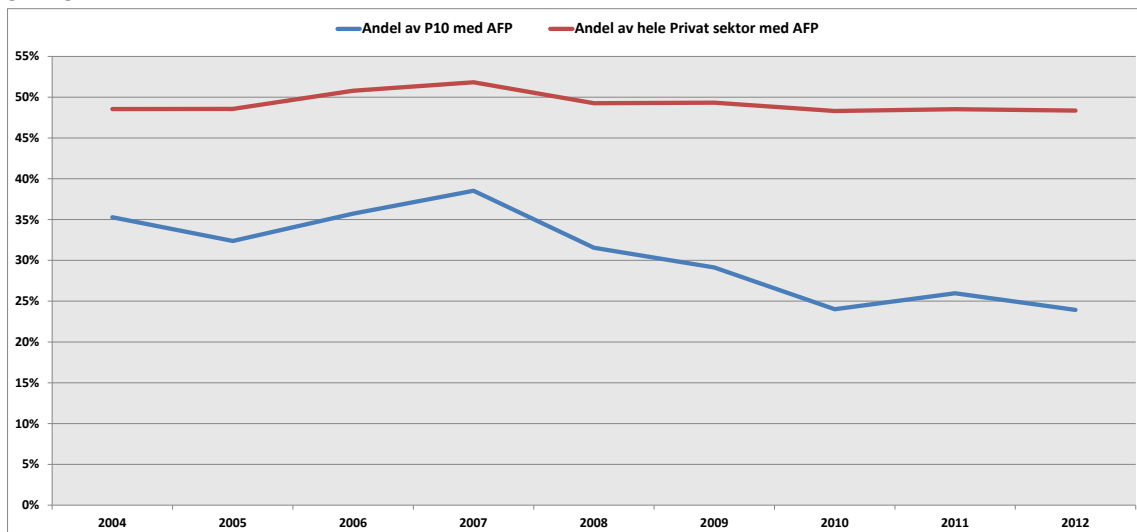

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

2.6 Har tariffdekning noe å si?

På lønnsstatistikken, fra og med 2004, har det blitt koblet på om virksomhet der lønnstakerne jobber, er tilmeldt fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP). Privat avtalefestet pensjon (AFP) er en tariffbasert ordning for ansatte i privat sektor. Om virksomhetene er med eller ei, gir et presist anslag på om lønnstakeren jobber i en bedrift som igjen er bundet av en tariffavtale.

Figur 2.9 Andel som er tilknyttet fellesordningen for AFP. P10 og hele privat sektor. Over 20 år. 2004-2012.

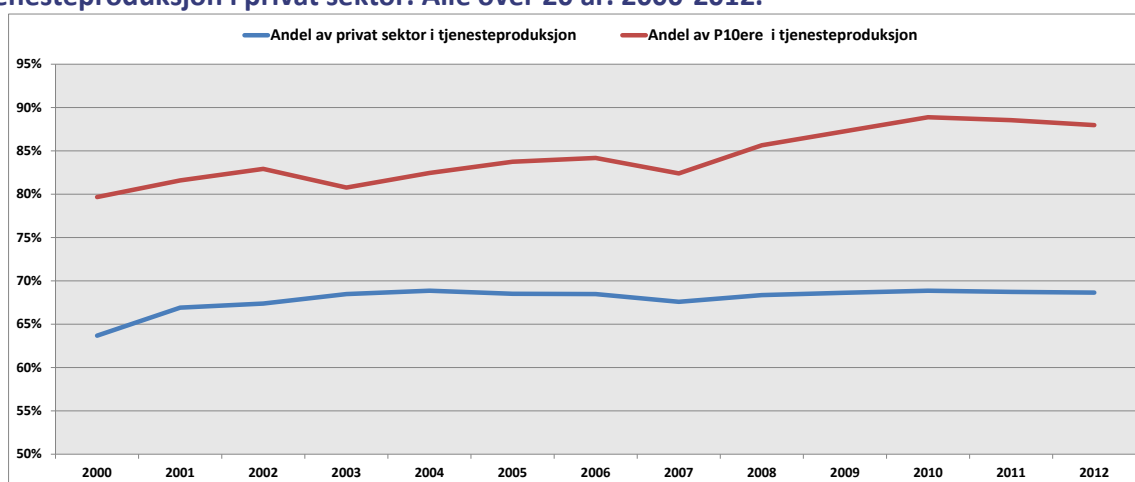

Ut fra lønnsstatistikken viser det seg at om lag halvparten jobber innenfor en tariffbunden virksomhet, og andelen her er relativt stabil. Derimot er utviklingstrekket at stadig færre av P10erne jobber i en bedrift som er tilknyttet fellesordningen for AFP – eller at de i stadig større grad jobber i en virksomhet som er uorganisert. For de lavest lønnede jobbet 35 prosent i en tariffbunden virksomhet i 2000 og 39 prosent av dem gjorde det i 2007. Fra 2007 og utover er det en kraftig reduksjon i andelen. I 2012 jobbet kun hver fjerde P10er i en bedrift som var tilknyttet AFP-ordningen.

3 Næringsmessige forskjeller

Mens det forrige kapitlet gikk gjennom individuelle kjennetegn og endringer i disse, ser dette kapitlet nærmere på i hvilke deler av privat sektor det er mange lavtlønnede. Dersom man først deler privat sektor inn, etter vare- eller tjenesteproduksjon er bildet det at den store majoritet av de lavest lønnede er hjemmehørende i tjenesteproduserende sektor. Tjenesteproduserende næringer⁵ er også den største og voksende delen av privat sektor, med 64 prosent av lønnstakerne over 20 år i 2000 og 69 prosent av dem i 2012.

Figur 3.1 Andel av lønnstakere i tjenesteproduksjon i privat sektor. Andel av P10 som jobber i tjenesteproduksjon i privat sektor. Alle over 20 år. 2000-2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

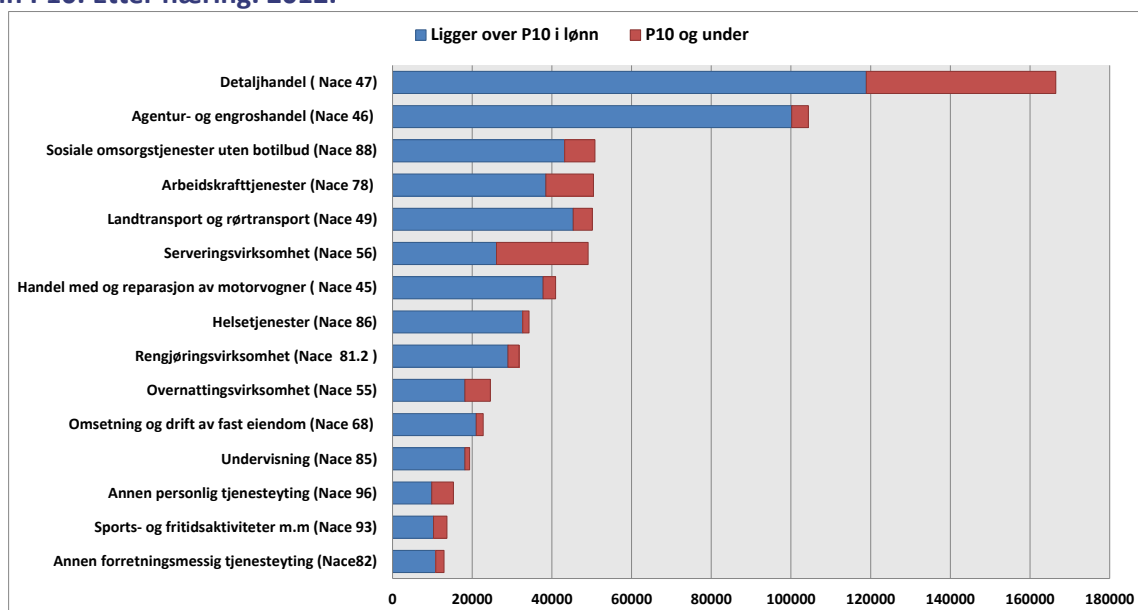
Blant de lavest lønnede, jobbet åtte av ti i tjenesteproduserende næringer i 2000 – mens nesten ni av ti (88 prosent) gjorde det i 2012. Vareproduserende sektor omfatter blant annet bergverksdrift og oljeutvinning, industri og bygg og anleggsvirksomhet. Andelen P10ere i vareproduserende sektor reduseres fra en av fem i 2000, til en av ti i 2012. De lavest lønnede i det norske arbeidsmarkedet jobber i all hovedsak i tjenesteproduserende sektor, og i de neste avsnittene vil næringene bli nærmere gjennomgått.

3.1 Næringer og yrker

I figur 3.2 er samtlige lønsmottakere over 20 år i 2012, fordelt etter lønnsnivå og etter næring. Av de i alt 159 400 lønnstakerne som var P10ere i 2012, var 140 200 ansatt i en tjenesteytende virksomhet. Over 90 prosent av P10erne var ansatt i en av de 15 næringene som er vist i figur 3.2. Som det også kommer fram av figur 3.2 varierer antall lønnstakere betydelig mellom næringene. Mens detaljhandel hadde godt over 160 000 ansatte, hadde annen forretningsmessig snaut 13 000 ansatte. Detaljhandelen hadde 47 500 av de 140 200 P10erne i tjenestesektoren, eller hver tredje P10er var i denne næringen i 2012. Av dem som jobbet i detaljhandelen var 29 prosent P10ere i 2012.

⁵ Etter standard for næringsgruppering (SN2007) er følgende tjenesteytende sektor. På tosiffernivå: Nacekode 45 til og med Nacekode 96.

Figur 3.2 Lønsmottakere i privat tjenesteproduksjon over 20 år. Tjener mer enn eller mindre enn P10. Etter næring, 2012.

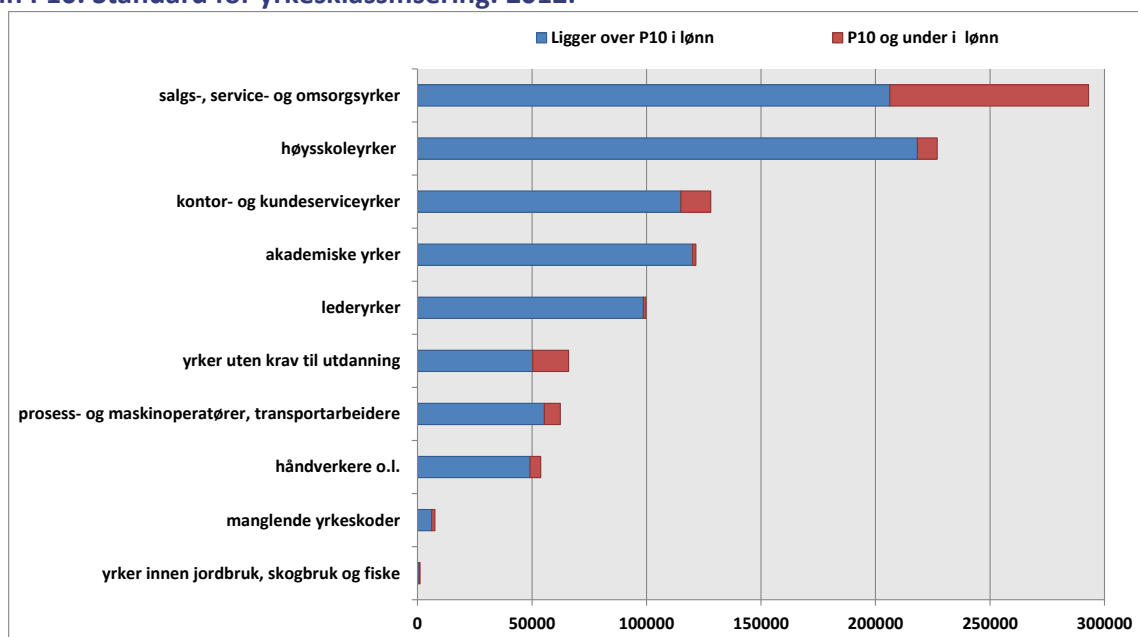

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Den høyeste andelen av P10ere var å finne innenfor serveringsvirksomhet, der nesten halvparten (47 prosent) av dem som jobbet der i 2012 var blant de 10 prosent lavest lønnede. Arbeidskrafttjenester eller bemanningsbyråene har også høyt innslag av P10ere, hvor omkring 12 000 eller hver fjerde som var registrert her var P10er. Høy andel P10ere var det også innenfor «annen personlig tjenesteyting», hvor en tredel eller 5500 lønnstakere var blant de 10 prosent lavest lønnede. Denne næringen består blant annet av vaskerier, rensier og frisørvirksomhet og annen skjønnhetspleie. Andre næringer med høye andeler var overnattingsvirksomhet (primært hoteller) med 6400 personer eller omlag hver fjerde ansatte, samt Sports- og fritidsaktiviteter og drift av fornøyelsestabilisementer.

Nærings- og bransjemessig tilknytning er ett forhold, ett annet er hvilke yrker P10erne hadde. Etter standard for yrkesklassifisering (STYRK) har tjenesteytende sektor blitt fordelt i figur 3.3.

Figur 3.3 Lønsmottakere i privat tjenesteproduksjon over 20 år. Tjener mer enn eller mindre enn P10. Standard for yrkesklassifisering, 2012.

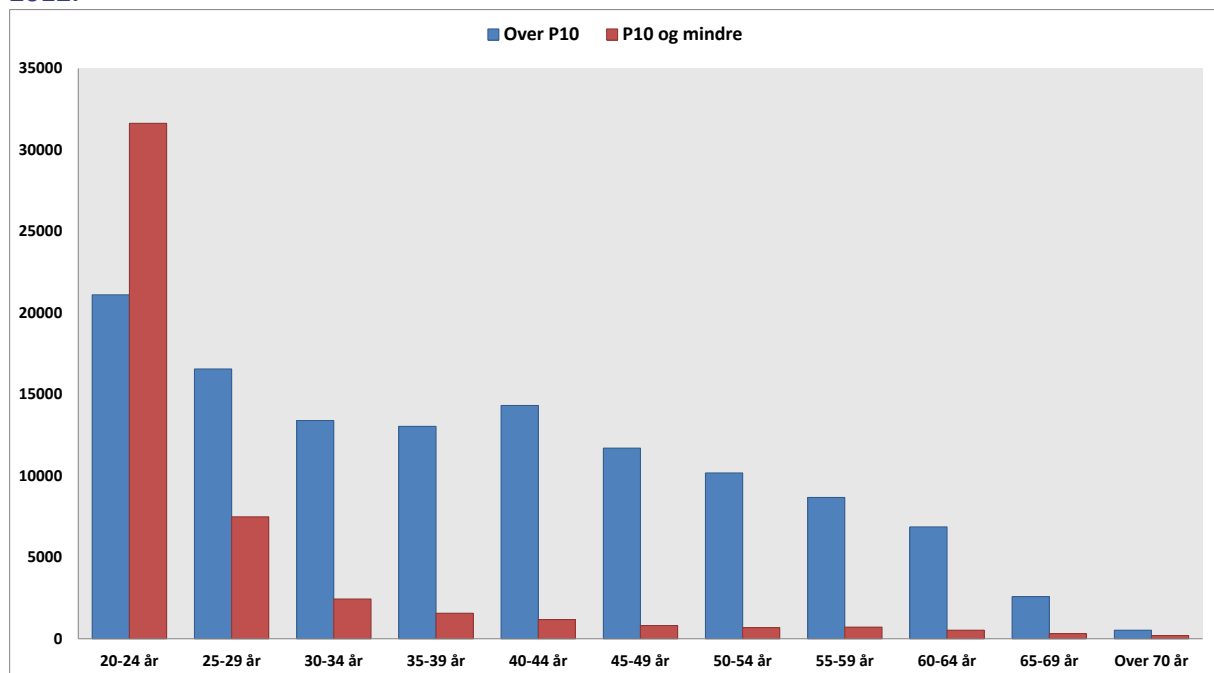
Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Salgs-, service- og omsorgsykker dominerer, hvor de til sammen utgjør 86 800 av de 140 200 P10erne. 62 prosent av P10erne i var å finne i disse yrkene, og P10erne utgjorde 30 prosent av dem som var i salgs- service og omsorgsyrkene. Av de 86 800 var majoriteten eller seks av ti klassifisert som; Butikkmedarbeidere, selgere mv., mens resten var å finne i yrker innen personlig tjenesteyting (inkludert pleie- og omsorgspersonale).

15 700 P10ere eller 11 prosent var å finne i yrker uten krav til utdanning, hvor disse da igjen utgjør 24 prosent av alle som var registrert i yrker uten krav til utdanning. Videre var det som figur 3.3 illustrerer innslag av P10ere i samtlige yrkeskategorier. Derimot var andelen P10ere lav i enkelte av dem. Kun én prosent av dem med lederyrker og akademiske yrker var å finne innenfor P10. Tilsvarende var fire prosent av dem med høyskoleyrker å finne innenfor P10. Høyeste andelen var andelen for salgs- service og omsorgsyrkene (30 prosent) og i yrker uten krav til utdanning (24 prosent).

3.2 Detaljhandel

Hver tredje P10er, eller 47 500 lønnstakere, jobbet innenfor detaljhandelen i 2012. I figur 3.4 er de som jobber i næringen gruppert etter alder og om de faller innenfor P10, eller om de er blant dem som tjener bedre enn P10.

Figur 3.4 Lønnstakere over 20 år i detaljhandelen 2012. Etter alder og plass i lønnsfordelingen.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

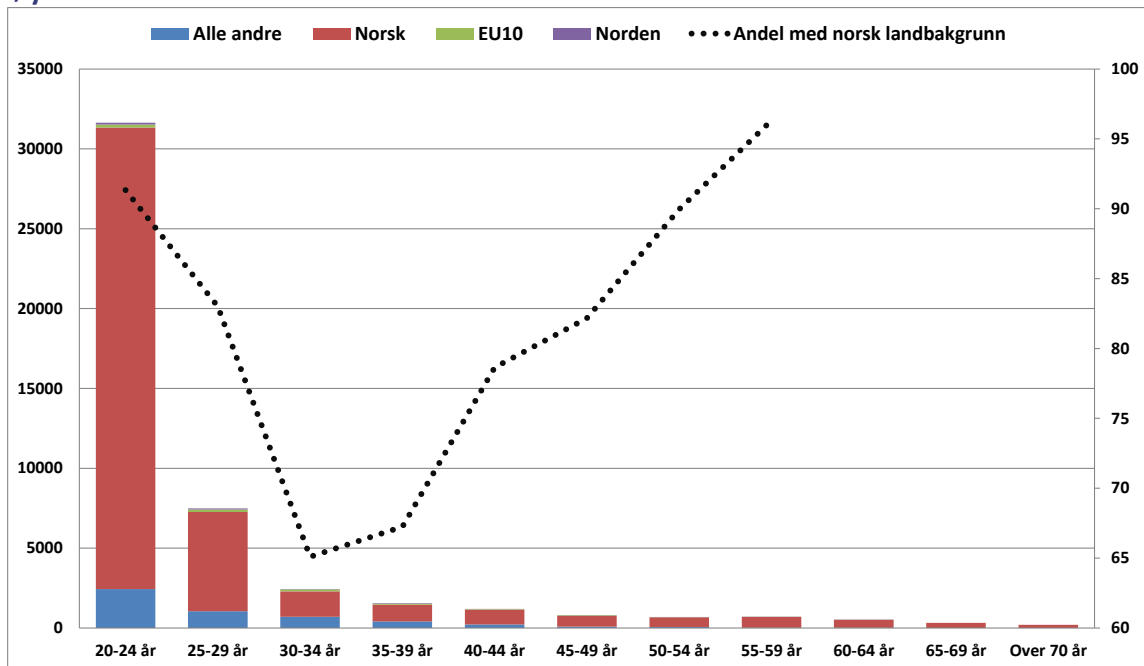
Av de 47 500 P10erne innenfor detalj var 31 600 personer, eller to av tre under 25 år. Tar man med det neste aldersintervallet, 25-29 åringene, viser det seg at 82 prosent av P10erne som jobber i detaljhandelen var under 30 år.

Detaljhandelen er den næringen som har den laveste gjennomsnitts- og medianalderen blant de næringene med høyt innslag av P10ere. Gjennomsnittsalderen for P10erne lå på 26,2 år mens medianalderen var nede på 23 år i 2012. Studerer man tilknytning i form av heltid eller deltid er det sistnevnte som dominerer innenfor samtlige alderskategorier (ikke vist).

- Tre av fire P10ere i detaljhandel jobber deltid, og blant dem under 25 år gjorde fire av fem det. Deltidsandelen for P10ere i detaljhandelen over 30 år, lå derimot på 60 prosent.

Etter landbakgrunn er det norskfødte som utgjør det store flertallet. I den yngste alderskategorien, 20-24 år, var godt over 90 prosent født i Norge. Andelen norskfødte var lavest for 30-34 åringene, men også for disse lå andelen på over 65 prosent. For de påfølgende aldersgruppene stiger andelen norskfødte igjen, men som det også framkommer av figur 3.5 er antall personer over 35 år betydelig lavere.

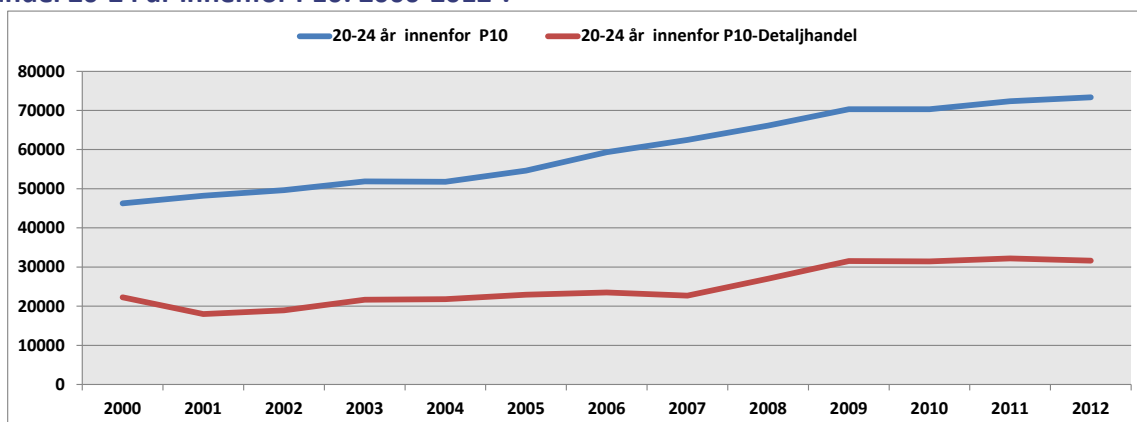
Figur 3.5. P10 i detaljhandel etter alder og landbakgrunn. Prosentvis andel norsk landbakgrunn – høyre akse. 2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Det er mange unge i detaljhandelen. Bruker man arbeidskraftsundersøkelse (AKU 2014 1.kvartal) viser det seg at av totalt 162 000 med annen hovedaktivitet (enn lønnsarbeid), var drøyt en tredel av disse å finne innenfor detaljhandel. Dette betyr at detaljhandelen er landets desidert største arbeidsgiver for skoleelever og studenter. Omtrent halvparten av arbeidsstokken var under tretti år. Halvparten av disse igjen var studenter eller skoleelever. I det yngste aldersintervallet, dvs. alle under 25 år, dominerer skoleelever og studenter fullstendig. Unge arbeidstakere som ikke oppgir skole eller studier som hovedaktivitet, delte seg mer eller mindre i to. ¼ av de under 30 år var heltidsansatte og den siste ¼ var tradisjonelt deltidsansatte. Blant dem over tretti år, jobber seks av ti heltid. (Jordfald og Mülbradt 2015).

Figur 3.6 Antall personer i privat tjenesteyting 20-24 år innenfor P10. Antall personer i detaljhandel 20-24 år innenfor P10. 2000-2012⁶.

⁶ Framstillingen har tatt høyde for endringene i standard for næringsgruppering fra SN2002 til SN2007 for detaljhandelen.

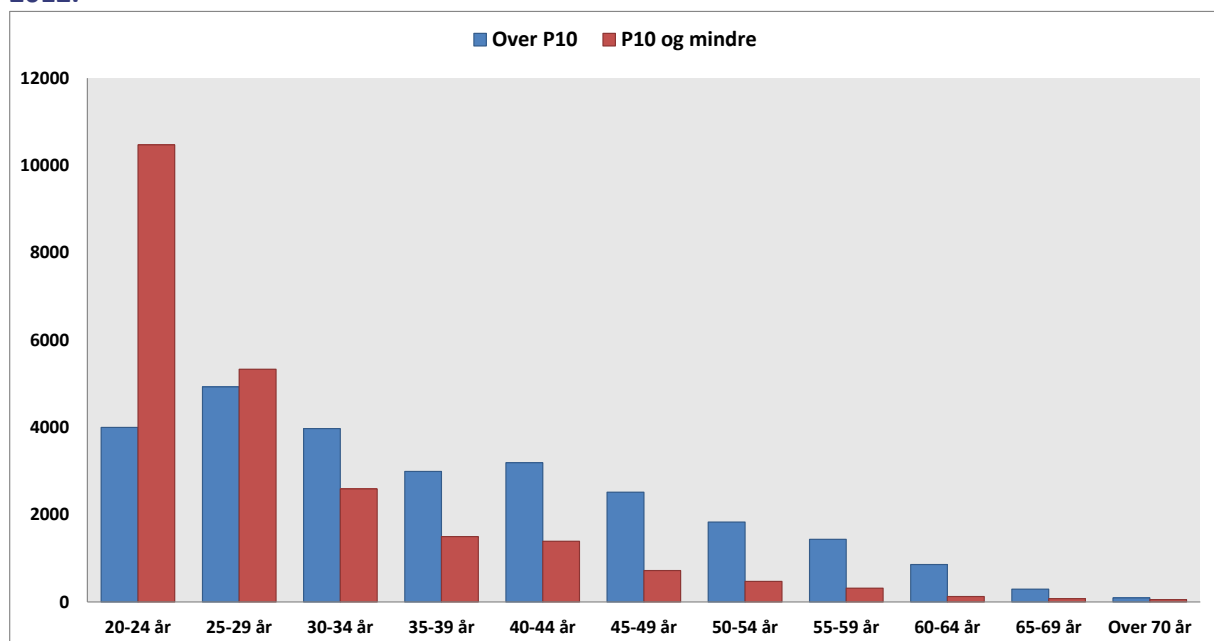
Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Detaljhandelen hadde 37 prosent av de yngste P10erne i 2001 og andelen går opp til 40 prosent i 2008 - og øker ytterligere opp til 45 prosent i 2011.

3.3 Serveringsvirksomhet

Serveringsvirksomhet omfatter virksomheter som tilbyr mat eller drikkeservering som skal konsumeres innen kort tid. Tradisjonelle restauranter, take-away, barer, puber, cafeer, kantiner og nattklubber m.m faller innenfor næringens omfang. Etter detaljhandel har serveringsvirksomhet flest P10ere, og det var i serveringsvirksomhet at andel P10ere var høyest. Av de drøyt 49 000 som jobbet her i 2012, var 23 000 av dem igjen P10ere.

Figur 3.7 Lønnstakere over 20 år i serveringsvirksomhet. Etter alder og plass i lønnsfordelingen. 2012.

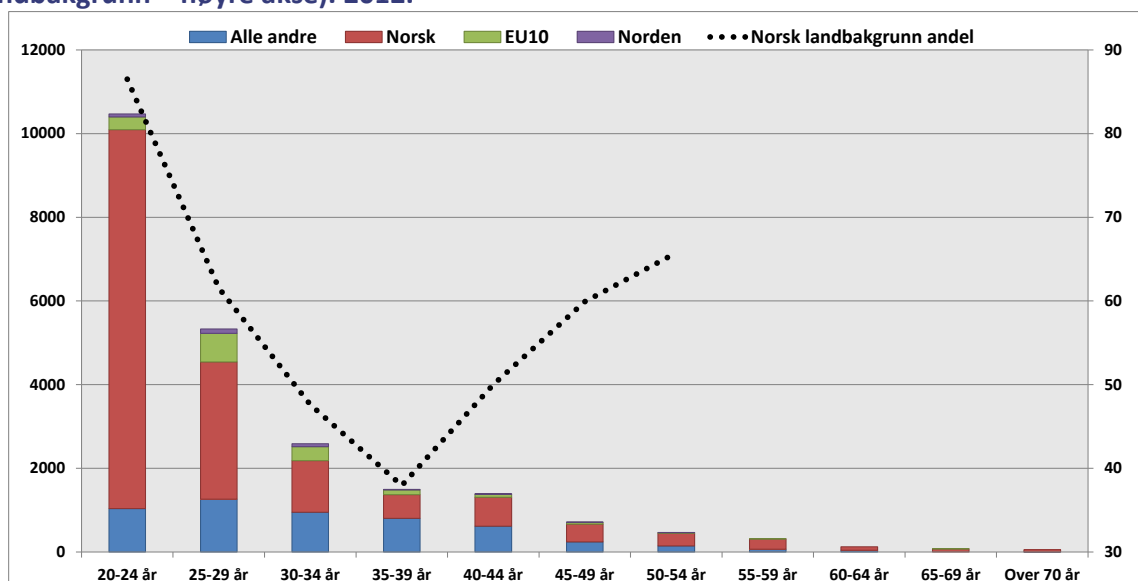

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

På samme måte som i detaljhandelen var det i det yngste aldersintervallet, 20-24 år, at innslaget av P10ere var størst. Blant de 14 500 som var under 25 år, var 10 500 av dem igjen P10ere. For den neste alderskategorien, 25-29 år, var 5300 P10ere mens 4900 lå over P10 i lønn. 20-åringene utgjorde halvparten av lønnstakerne i næringen, og 70 prosent av P10erne. 30 prosent av P10erne var over 30 år, og som figur 3.7 viser er det betydelige innslag oppover i alderskategoriene.

Blant P10erne innenfor serveringsvirksomhet jobbet tre av fire deltid, og blant de aller yngste, 20-24 åringene, lå deltidsandelen på 83 prosent. Deltidsandelen var høy også for dem over 30 år. 64 prosent av P10erne over 30 år jobbet deltid i 2012.

Figur 3.8. P10 i serveringsvirksomhet etter alder og landbakgrunn (prosentvis andel norsk landbakgrunn – høyre akse). 2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

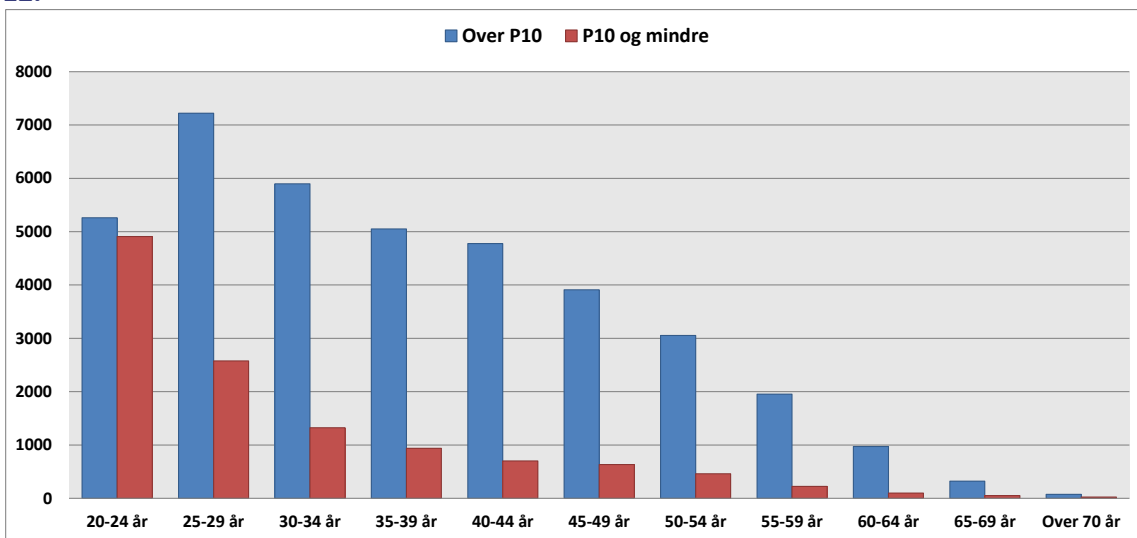
De norskfødte dominerer i den yngste alderskategorien. For 25-29 åringene utgjør de norskfødte 62 prosent. Andelen norskfødte synker ytterligere for 30-åringene – og blant 35-39 åringene var andelen under 40 prosent. Som figur 3.8 også viser er det landgruppa «Alle andre land» som dominerer, sammen med de norskfødte. EU10-erne var det, i følge lønnsstatistikken, få av – og enda færre var født i de andre nordiske landene. For sistnevnte landbakgrunn er det som tidligere nevnt svakheter i lønnsstatistikken (jfr. avsnitt 2.3).

3.4 Arbeidskrafttjenester

Arbeidskrafttjenester eller bemanningsbransjen har som hovedfunksjon er å leie ut arbeidskraft, eller å formidle arbeidskraft. Det finnes ikke noen fullstendig oversikt hvor mange arbeidstakere som leies ut, ettersom dette også kan skje fra virksomheter som ikke er registrert innenfor arbeidskrafttjenester (Andersen mfl. 2012). For lønnsstatistikken de som leies ut, samt de som jobber med administrasjon i virksomhetene. Derimot fanger man ikke opp utenlandske selskaper som har leid ut arbeidskraft til norske bedrifter, korttidsopphold (under 6 måneder), eller som pendler til og fra Norge. Dette gjelder mange av dem som jobber som utleide arbeidstakere innen helsesektoren og innen bygg og industri. Statistisk sentralbyrå oppga at dette dreier seg om knappe 13000 personer per november 2011. (Andersen mfl. 2012).

Når det gjelder antall personer i næringen varierte dette med konjunktorene. I 2008- 2009 var det 54 000 og 56 000 registrerte lønntakere her, mens antallet falt i kjølvannet av finanskrisa, ned til 44 000 i 2010 og 2011, for deretter å øke til drøye 50 000 i 2012. I likhet med de to foregående næringene var det betydelig innslag av unge arbeidstakere. En av fem var mellom 20-24 år, og fire av ti var under 30 år. Gjennomsnittsalderen for dem over 20 år la på 30,2 år og medianalderen lå på 26 år.

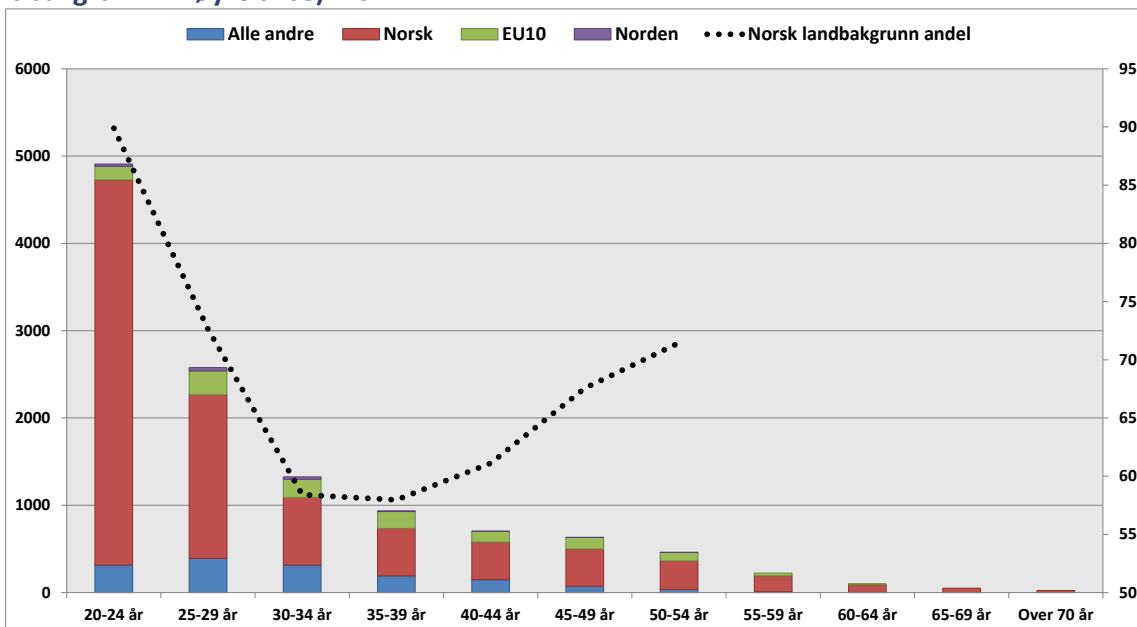
Figur 3.9 Lønnstakere over 20 år i arbeidskrafttjenester. Etter alder og plass i lønnsfordelingen. 2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

De yngste, eller 20-24 åringene, er mer eller mindre delt i to, hvor 4900 var P10ere. Av disse igjen var det 70 prosent som arbeidet deltid. I motsetning til detaljhandel og serveringsvirksomhet var det like mange 25-29 åringene, som i den yngste gruppa. For den nest yngste aldersgruppa lå andelen P10ere på 30 prosent, og blant disse jobbet omtrent halvparten deltid. For aldersintervallene oppover reduseres både antall arbeidstakere – og andelen med P10ere.

Figur 3.10 P10 i arbeidskrafttjenester etter alder og landbakgrunn (prosentvis andel norsk landbakgrunn – høyre akse). 2012.

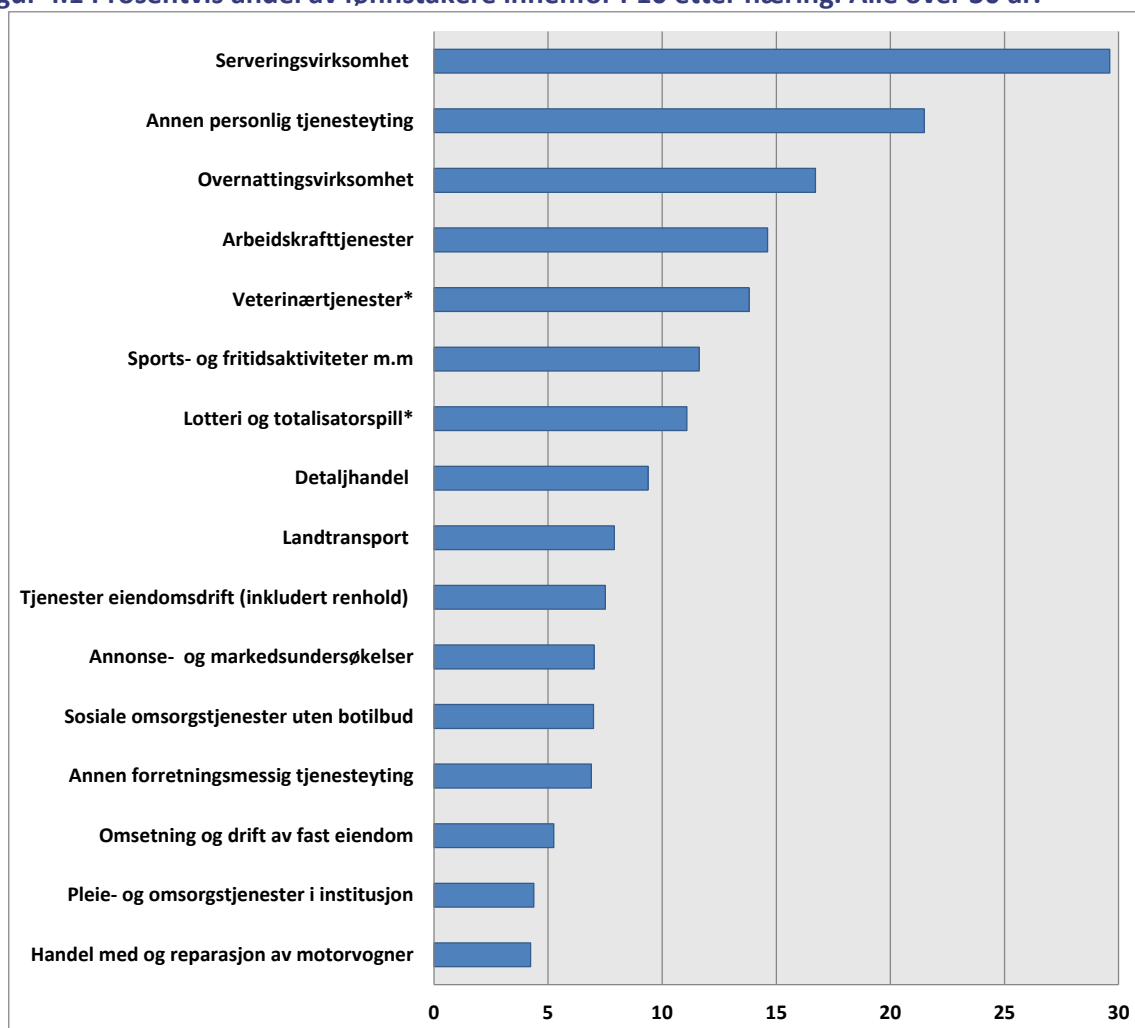
Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Som tidligere nevnt er det forbehold knyttet til hvem lønnstatistikken fanger opp, og hvem som ikke fanges opp her. Ser man derimot på dem er registrert, var det de norskfødte som dominerer. Ni av ti 20-24 åringer hadde norsk landbakgrunn, mens andelen norskfødte synker ned til seks av ti for trettiåringene, for deretter å stige fra 40 år og oppover.

4 Næringer med voksne P10ere

Snaut halvparten av P10erne var unge, dvs. i aldersintervallet 20-24 år i 2012 (jfr. figur 1.3). Ofte dreier dette seg om unge, trolig også uorganiserte, arbeidstakere med deltidsstilling, i varehandel og i serveringsvirksomhet eller i ett vikarbyrå, – som bruker muligheten til å tjene penger ved siden av studier eller andre aktiviteter. Samtidig er det også et godt innslag av voksne P10ere. I dette kapitlet har vi satt søkelys dem. Her har vi tatt ut alle 20-åringene i statistikken og satt søkelyset på dem som var 30 år eller eldre i 2012. Til sammen var det 45600 av dem og 53 prosent av dem igjen var kvinner. 31000 eller omlag to av tre var norskfødte. Drøyt 20 prosent eller om lag 10000 av dem var født i «Alle andre land, mens EU10erne utgjorde drøyt 4300 personer.

Figur 4.1 Prosentvis andel av lønnstakere innenfor P10 etter næring. Alle over 30 år.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

*Antall arbeidstakere over 30 år innenfor P10 er på under 200 lønnstakere. Det er derfor knyttet større usikkerhet til tallene.

Servering var næringen med høyest innslag av voksne P10ere. Tre av ti voksne arbeidstakere var lønnsmessig å finne i P10 i 2012. Serveringsvirksomhet kan igjen deles i tre: restaurantvirksomhet, Catering/kantine og drift av barer⁷. Andelen av voksne arbeidstakere innenfor P10 var da henholdsvis på 36 prosent i restaurantene og på 57 prosent innenfor drift av barer. Catering og kantinevirksomhet trekker ned med 11 prosent innenfor P10.

Innenfor «Annen personlig tjenesteyting» befant om lag hver femte voksne arbeidstaker seg lønnsmessig innenfor P10. Innenfor frisering og annen skjønnhetspleie, som er den største bransjen lå andelen på 29 prosent. Innenfor vaskeri og renserivirksomhet og begravellesbyråvirksomhet lå andelen på fem prosent.

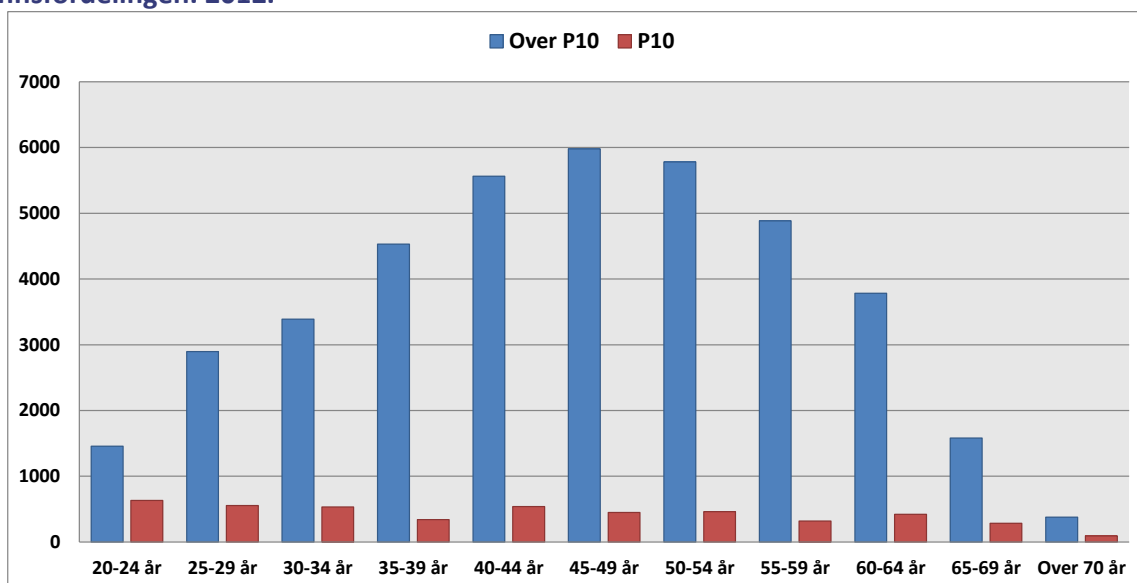
Overnattingsvirksomhet, hvor hotellene dominerer, hadde en andel på 17 prosent. Sports- og fritidsaktiviteter som omfatter drift av idrettsanlegg, sportshaller eller sportsklubber som hovedsakelig deltar i sportsbegivenheter for betalende tilskuere, samt fornøylesparker hadde en andel på 12 prosent. Tjenester tilknyttet eiendomsdrift, dekker inn: Kombinerte tjenester tilknyttet eiendomsdrift, rengjøringsvirksomhet og beplantning av hager og parkanlegg. For de to førstnevnte lå andelen på 8 og 7 prosent, mens den for sistnevnte lå på 16 prosent.

For landtransport lå andelen for de voksne på 8 prosent. Her var det store forskjeller mellom undernæringene. Innenfor drosje lå andelen på 54 prosent for de i alt 2000 drosjesjåførene i lønnsstatistikken, mens den for godstransport på vei lå på 10 prosent. For den betydelig mindre bransjen, flyttetransport, lå andelen voksen P10ere på 30 prosent.

Den aldersmessige sammensettingen innenfor landtransport skilte seg betydelig fra detaljhandelen. De drøyt 50 000 som jobbet her innbefatter persontrafikk og godstrafikk, på jernbane og på hjul. Gjennomsnitts- og medianalder for hele næringen var i 2012 på 46 år, mens medianalderen for de 4800 P10erne var på 41 år. Når det gjelder fordelingen mellom skinne- og hjulbasert virksomhet, jobbet 5300 innenfor jernbanedrift. Av disse var omkring 150 igjen P10ere. Tilsvarende var andel med voksne P10ere innenfor rutebiltransport i by- og forstadsområde og Transport med sporveis- og forstadsbane lav. Det var samlet sett et lavt innslag av P10ere innenfor kollektivtransport, både på hjul eller skinner. P10erne er i all hovedsak i tre delbransjer; Drosjebiltransport (54 prosent), Godstransport på vei (10 prosent og 2500 personer) samt Flyttetransport (30 prosent).

⁷ Standard for næringsgruppering (SN2007): 56.1 Restaurantvirksomhet, 56.2 Cateringvirksomhet og kantiner drevet som selvstendig virksomhet og 56.3 Drift av barer

Figur 4.2 Lønnstakere over 20 år i drosje, gods og flytetransport. Etter alder og plassering i lønnsfordelingen. 2012.

Kilde: SSB lønnsstatistikk, egne beregninger

Det er fortsatt slik at andel P10ere var høyest i de yngste aldersintervallene, også innenfor drosje og godstransport. Likevel er gjennomsnittsalder og medianalder for P10erne, etter at jernbane og kollektivtransport er tatt ut på 42 år. Utviklingsforløpet tilbake til 2000, viser at P10-andelen som er norskfødte innenfor drosje/gods/flytetransport går ned. Mens 99 prosent av «P10erne» var født i Norge den gangen – var 77 prosent det i 2012.

5 Hva påvirker sannsynligheten for å være blant de lavest lønnede?

De bivariate analysene ovenfor viser at det var både individuelle (kjønn, alder, tilknytning, tariff-avtale m.m) og næringsmessige kjennetegn ved dem som i analyseperioden var blant de lavest lønnede i privat sektor. Bildet var likevel sammensatt. Det er åpenbart mange faktorer som påvirker lønna, og dermed den enkeltes plassering i lønnsfordelingen.

I dette kapitlet estimerer vi økonometriske modeller der sannsynligheten for å befinne seg i nederste desil av lønnsfordelingen nettopp forklares av kjennetegn ved individene og ved de bransjene som det er arbeider. Vi estimerer først en såkalt logitmodell ved å benytte hele datamaterialet fra perioden 2000-2012. Resultatene er omtalt i avsnitt 5.1. Men fordi det har skjedd betydelige endringer i perioden, særlig når det gjelder formell og uformell allmengjøring og i tilbudet av arbeidskraft, er det også interessant å se om betydningen av forklaringsfaktorene er forskjellig når vi ser på underperioder, for eksempel før og etter åpningen for fri arbeidsinnvandring fra nye land innenfor EØS. Resultatene av disse estimeringene står i avsnitt 5.2.

5.1 Resultater for perioden 2000-2012

I den statiske modellen som benyttes defineres det først en diskret variabel Y_i , som er 1 dersom individ befinner seg i nedre desil (hun er en «P10er»), og som er 0 dersom individet ikke befinner seg i det nederste desilet. Vi betrakter Y_i som en tilfeldig variabel med statistisk fordelingsfunksjon:

$$P(Y_i = 1) = p_i$$

$$P(Y_i = 0) = 1 - p_i$$

der p_i ($0 \leq p_i \leq 1$) er sannsynligheten for å være en «P10er».

Det viser at det rent statistisk er enklest å lage en modell for oddsen for at en person («nummer i») befinner seg i nedre desil av fordelingen. Oddsen er definert som $p_i / (1 - p_i)$.

Den sentrale forutsetningen for modellen at logaritmen til oddsen («log-oddsen»), det vil si $\ln(p_i / (1 - p_i))$ er en lineær funksjon av forklaringsvariablene. Dette gir den såkalte *Logit*-modellen, som ofte omtales som «logistisk regresjon».

I dette avsnittet estimerer vi en modell variasjonen i sannsynlighet for å være en P10er forklares med det samme hovedsettet av forklaringsvariabler som i de bivariate presentasjonene foran. Den estimerte modellen er vist i tabell 5.1.

I tabell 5.1 kan man se at en økning på aldersvariabelen med ett år, igjen øker log-oddsen med 0,069. Vi kan gjøre dette tallet mer tolkbart ved å oversette til effekten til effekten på sannsynligheten for alder for at individet er en P10er:

$$\text{Redusert sannsynlighet ved ett års økt alder} = (1-p'_i) \times p'_i \times (-0,069)$$

der p'_i indikerer en viss «initial» sannsynlighet. Det er vanlig å sette p'_i lik den predikerte verdien for sannsynligheten som modellen gir når vi benytter utvalgsgjennomsnittene av forklaringsvariablene. I vårt tilfelle blir denne sannsynligheten 0,051 og effekten at ett års økt alder er dermed 0,0033 redusert sannsynlighet, eller 0,33 basispunkter. Men det kan være greit å huske på at for de individene som har gjennomsnittlig alder, som er 40,5 år, så er sannsynligheten for å befinne seg i nedre del av inntektsfordelingen kanskje i utgangspunktet betydelig lavere enn den gjennomsnittlige, og da blir «gevinsten» ved økte alder i form av redusert sannsynlighet naturligvis enda lavere.

Variabelen $Kj\ddot{o}nn_i$ er en diskret variable, som har verdien 1 dersom individ i er en mann, og verdien 2 dersom de er snakk om en kvinne.

Koeffisienten for $Kj\ddot{o}nn$ er estimert til 0,38. Det betyr at den predikerte forskjellen i log-odds mellom kvinner og menn, som har samme verdi på den andre variabelen er 0,38.

Det er ikke helt enkelt å tolke slike forskjeller mellom log-odds. Ved å benytte en velkjent tilnæringsformel kan vi imidlertid komme et stykke på vei. Vi har nemlig:

$$3(p_i^{\text{mann}} - p_i^{\text{kvinne}}) \approx -0,385$$

og dermed har vi:

$$(p_i^{\text{mann}} - p_i^{\text{kvinne}}) \approx -0,128$$

som viser at den sannsynligheten for å være P10 er nesten 13 basispunkter høyere for en kvinne enn for en mann, dersom alle andre kjennetegn som inngår i modellen er like.

$HelDeltid_i$ er en dummy som tar verdien 1 dersom individet jobber heltid og 2 dersom individet jobber deltid. Vi ser at den estimerte forskjellen mellom sannsynlighetene med og uten deltid er enda større enn for det den er for kjønn. En tolkning er at dersom en ung person kan velge å gå fra en deltidsstilling til å arbeide heltid, vil dette «trekket» reduseres sannsynligheten for å være P10er tilsvarende mange år med økt alder i fortsatt i deltidsjobb.

Utdanningsvariabelen ($Utdanningren$) er også en diskret variabel, men den antar ulike verdier avhengig av hvilket utdanningsnivå som individet befinner seg på: Dersom man er registrert med barneskole som høyeste utdanning er verdien på variabelen lik 1, for ungdomsskole er verdiene lik 2, for ulike videregående utdanningsnivåer er verdiene 3-5, mens kort høyere utdanning gir verdien 6, og lang høyere utdanning gir verdien 7, utdanning på doktorgradsnivå gir verdien 8.

Redusert sannsynlighet ved «ett nivå» høyere utdanning blir dermed $(1-p'_i) \times p'_i \times (-0,19)$ --- som er lik -0,0093 med våre data, for eksempel fra sannsynlighet 0,05 til sannsynlighet 0,04 for å være P10er. Effekten av utdanningsvariabelen på log oddsraten er også stor nok til å motsvare mange års «ren alderseffekt».

De tre neste variablene fanger opp effekt av fødeland. Referansekategorien er «født i Norge» for alle tre indikatorvariablene. Den første, *AADummy*, tar verdien 1 når individet hverken er født i Norge, i et annet nordisk land, eller i et EU10-land. *EU10Dummy* er 1 når individet er født i EU10, og null ellers. *Nodummy* er 1 når personen er født i Norden, og null ellers. Vi ser at de to først øker oddsen for å være P10er, mens opprinnelse fra et annet nordisk land ifølge modellen reduserer sannsynligheten for å befinne seg nederst i lønnsfordelingen. Som vist i de bivariate gjennomgangene er det visse forbehold rundt dem med nordisk landbakgrunn, ettersom lønnsstatistikken ikke klarer å fange opp alle de unge (svenskene) som veksler mellom de to landene. At sannsynligheten er lavere for de med nordisk bakgrunn enn de med norsk bakgrunn må nok sees i lys av at dem man finner igjen i lønnsstatistikken er registret som bosatte i Norge.

SektorDummy er en indikator variabel som er 1 dersom individet arbeider i en tjenesteytende sektor, og null ellers. Også denne dummyen, gir en klar indikasjon om økt sannsynlighet for å være lavlønnet. Som de bivariate sammenhengende viste var nesten ni av ti av P10erne å finne i den tjenesteytende delen av privat sektor. Videre er det laget dummyer for om man jobber i servering, bemanningsbransjen, renholdbransjen og for transportnæringen. *Servdummy* får verdien 1 dersom individet jobber innfor serveringsvirksomhet, noe som er estimert til å bety økt sannsynlighet for plassering nederst i lønnsfordelingen. *Aetatdummy* har verdien 1 dersom individet har ansettelsesforhold i bemanningsbransjen («arbeidskrafttjenester»), mens *Rendummy* og *transdummy* er tilsvarende for renholdstjenester og transporttjenester. Alle de estimerte koeffisientene er positive og betyr dermed økt sannsynlighet for plassering nederst i lønnsfordelingen.

I tabell 5.1 er også lagt inn dummyvariabler etter standard for yrkesklassifisering (STYRK), hvor lederyrker er benyttet som referanse (styrkkode=1). Blant annet viser det seg at for dem i akademiske yrker (Styrk=2) eller i høyskoleyrker (Styrk=3) har lavere sannsynlighet for å være i P10 enn ledere. En mulig fortolkning er at det blant lederyrkene også er ledere for små bedrifter og at lederlønningene i nyetablerte virksomheter ikke er så høye. Grundere og nyetablerere kan slik sett være årsakene til at lederne har høyere sannsynlighet for å være i P10 enn utdanningsyrkerne. Videre er det også her verd å minne om at P10erne kun utgjorde en prosent av dem som befant seg innenfor lederyrker og akademiske yrker i 2012.

Yrkeskategorier med lave klassifikasjonsnumre blir estimert med negative koeffisienter. *Styrk 4-9* har koeffisienter som betyr at sannsynligheten for å være P10er er større for disse yrkene enn for referansekategorien. Her finner vi kontoryrker, salg- og serviceyrker, bønder og fiskere, håndverkere, prosess- og maskinoperatører og transportarbeidere, og renholdere og hjelpearbeidere. *Styrk9* som er koden for yrker uten krav til utdanning, har en sterk koeffisient. Det samme gjelder for *Styrk5*, som har et tungt innslag av butikkmedarbeider. De bivariate sammenstillingene foran viste blant annet varehandelen hadde stort innslag av de yngste lavest innenfor P10.

I Tabell 5.1 har vi som nevnt benyttet data fra årene 2000 til 2012. Dersom vi utelater data for de fire første årene kan vi inkludere en indikator som får verdi lik 1 dersom lønnsstakeren jobber i en bedrift med AFP-ordning, som så kan brukes som indikator på at vedkommende arbeider i en

tariffdekket virksomhet. Resultatene viser at AFP-dummen får en estimert koeffisient som er negativ (-0,56) og signifikant forskjellig fra null. Det er da klart lavere sannsynlighet for å befinne seg i bunnen av lønnsfordelingen (P10) dersom vedkommende en arbeider i en virksomhet som er dekket av tariffavtale.

Tabell 5.1 Resultater fra logistisk regresjon: Avhengig variabel er logaritmen til oddsen for å befinne seg i P10. 9,5 millioner observasjoner.2000-2012.

Variabel	Koeffisient	Standardfeil
Alder	-,069	,000
Kjønn	,385	,002
HelDeltid	,896	,002
UtdanningRen	-,193	,001
AADummy	,395	,004
EU10Dummy	,391	,013
NoDummy	-,193	,015
SektorDummy	,332	,003
DumSTYRK2	-,954	,010
DumSTYRK3	-,228	,006
DumSTYRK4	,560	,006
DumSTYRK5	1,488	,005
DumSTYRK6	1,135	,019
DumSTYRK7	,525	,006
DumSTYRK8	,803	,006
DumSTYRK9	1,534	,006
Servdummy	,279	,004
Aetatdummy	,951	,005
Rendummy	,308	,006
Trandummy	,430	,006
Constant	-1,887	,008

5.2 Har det gjort seg gjeldende periodevise forskjeller?

I tabell 5.1 er hele perioden 2000-2012 benyttet i utvalget. I tabell 5.2 er analysene kjørt separat for årene 2000-2003, 2004-2008 og fra 2009 til 2012. Dette for å undersøke om det er endringer mellom de ulike periodene. Den første perioden er satt for å avgrense hvordan situasjonen var før arbeidsmarkedet ble åpnet for de nye medlemslandene i EU (EU10). Årene 2004 til 2008 kjennetegnes av kraftig vekst i sysselsettingen i Norge og ender i 2008 som har den høyeste sysselsettingsgraden i perioden fra 2000. Den siste perioden, fra og med 2009 tar for seg årene etter finanskrisa, og fram til det siste observasjonsåret 2012. Hvilke endringer er det da som kan observeres mellom periodene?

Dette er vist i Tabell 5.2 der punktestimatene for alle variable er rapportert for de tre underutvalgene. Alle koeffisientene signifikant forskjellige fra null, og vi har derfor utelatt de estimerte standardfeilene, for å lette sammenligningen av koeffisientene.

Det er liten forskjell mellom de tre estimatene på alderseffekten. Den estimerte effekten av kjønn er mindre nå de to nyeste underutvalgene blir brukt, og det er som en kunne forvente ut i fra de bivariate analysene (se figur 1.6). Resultatene tyder ikke på at effekten av deltidsarbeid har blitt større når vi benytter data fra senere år, snarere er det tvert i mot.

Av de tre dummyene for opprinnelsesland er som tidligere nevnt *AADummy* (hverken født i Norge eller et annet nordisk land, eller i et EU10-land) og *EU10Dummy* (født i EU10) som det er mulig å tolke. Men heller ikke utslagene i disse koeffisientene er særlig store. Den synker noe for *AADummy* og er størst i siste underutvalg (2009-2012) for *EU10Dummy*.

Når det gjelder *SektorDummy*, som er indikatoren for om individet arbeider i en tjenesteytende sektor, ser vi at denne har samme estimerte koeffisienter i de to første utvalgene og klar større i den siste perioden (2009-2012). Dette er et resultat som støtter en hypotese om at tilbuds- og etterspørselsforhold har endrer seg i disfavør av lønnstakerne etter finanskrisen. Og at det over tid kan ha blitt vanskeligere å opprettholde normative føringer fra tariffbundene områder til uorganiserte virksomheter når det gjelder lønnstillegg.

Tabell 5.2 Resultater fra logistisk regresjon: Avhengig variabel er logaritmen til oddsen for å befinne seg i P10. Basert på 9,5 millioner observasjoner fra periodene 2000-2003, 2004-2008, 2009-2012.

	2000-2003	2004-2008	2009-2012
Alder	-,06	-,07	-,08
Kjønn	,43	,40	,29
HelDeltid	1,04	,86	,77
UtdanningRen	-,19	-,18	-,19
AADummy	,69	,43	,39
EU10Dummy	,55	,43	,65
NoDummy	-,20	-,13	-,21
SektorDummy	,26	,26	,62
DumSTYRK2	-1,28	-,67	-,75
DumSTYRK3	-,65	,05	,08
DumSTYRK4	,22	,87	,73
DumSTYRK5	1,16	1,82	1,68
DumSTYRK6	,83	1,70	1,07
DumSTYRK7	,23	,91	,61
DumSTYRK8	,55	1,13	,85
DumSTYRK9	1,23	1,88	1,61
Servdummy	-,14	,31	,57
Aetatdummy	,66	1,10	,99
Rendummy	,55	,59	-,88
Trandummy	,40	,41	,52
Constant	-1,93	-2,16	-1,82

Yrkeskategorier med høye klassifikasjonsnumre, *Dumstyrk4* og oppover, får høyere estimerte koeffisienter når vi ser de nyeste utvalgene under ett. Sannsynlighetene for å være P10er dersom man for eksempel er transportarbeider, eller hjelpearbeider ser dermed ut til være økt sammenlignet med perioden 2000-2003.

Koeffisientene tilordnet ansettelse i privat tjenesteyting (*Servdummy*) øker også kraftig i forhold til utgangsestimatet. Når det gjelder renhold (*Rendummy*) er det interessant resultat at koeffisienten først øker, men så blir snudd til en negativ koeffisient i den siste utvalgsperioden. Men dette sammenfaller godt med allmengjøringsbestemmelsen som trådte i kraft i 2011.

6 Sammendrag

I følge TBU sin 2016-rapport var årslønnsveksten fra 2008 fram til 2015 på 14,1 prosent for det nederste desilet, eller de ti prosent lavest lønnede i privat sektor. I motsetning til andre, både i offentlig og privat sektor, har det for de ti prosent lavest lønnede i privat sektor omtrent ikke vært reallønnsvekst siden 2008. Selv om det norske arbeidsmarkedet er preget at små lønnsforskjeller, er tendensen at forskjellene øker i Norge. Fra og med 1997 har stadig mindre andeler av lønnssummen havnet i det første desilet – og stadig mer av lønnsmassen har havnet i de øvre desilene.

Vi har i denne rapporten tatt utgangspunkt i de til enhver tid ti prosent lavest lønnede i privat sektor. Disse har vi kalt P10ere. De utgjør de 140 000-160 000 arbeidstakere som til enhver tid i perioden 2000 til 2012 har hatt den laveste lønna. Sett i forhold til midtlønna, median, har den best betalte P10ern gått fra å ha 76 til å ha 71 prosent av medianlønn. Vi har derfor sett nærmere på hvem P10erne var og hvor de jobbet – og hvilke endringer det har vært blant dem i løpet av disse årene.

P10ernes minkende andel av medianlønna må sees i lys av endringer i alderssammensetningen. Medianalderen for P10erne går ned med 3 år i løpet av perioden 2000-2012. Aldersendringene ser ut til å gjelde dem som er norskfødte, som også utgjør majoriteten av P10erne. For dem som er født i EU10 (EUs medlemsland fra Øst-Europa) og i «Alle andre land» var bildet annerledes. For det første økte både antall personer herfra og andelene innenfor P10 i løpet av perioden. For det andre var de betydelig eldre enn de norskfødte. For EU10erne øker medianalderen med fire år i løpet av perioden, mens den var lik for «Alle andre land». En tolkning kan være at de norskfødte beveger seg ut av P10-kategorien etter hvert som de blir eldre, mens færre med annen landbakgrunn gjør det. Samtidig er det slik at lønnsstatistikken, ikke fanger opp den store tilstrømningen av svenske ungdommer som kom i kjølvannet av den svenske ledigheten. Det samme må sies om korttidsopphold fra EU10 og at lønnsstatistikken ikke dekker utstasjonerte arbeidstakere. Slik sett kan det være forhold som ikke fanges opp gjennom datamaterialet – og dermed heller ikke i analysen.

Selv om kvinneandelen blant P10erne er fallende, var kvinnene fortsatt overrepresentert blant P10erne. Det samme gjelder for deltidsansatte. Av mer institusjonelle faktorer viser det seg at stadig færre av P10erne var dekket av en kollektivavtale. Mens hver tredje P10er var tilknyttet AFP-ordningen i 2000, og omfattet av en tariffavtale, jobbet kun hver fjerde P10er i en bedrift som var tilknyttet AFP-ordningen i 2012. Vi har ikke mulighet for å sjekke om P10erne var fagorganiserte, men ut fra andre kjennetegn og trekk ved dem kan man forvente en lav organisasjonsgrad.

For å samle trådene, kan vi si at en vanlig P10er er en ung norskfødt kvinne, som jobber deltid, og som er ansatt i en virksomhet uten tariffavtale. Trolig er hun heller ikke fagorganisert. Når det gjelder spørsmålet om hvor hun jobber, er det klare forskjeller mellom vare- og tjenesteproduserende del av privat sektor. Mens to av ti P10ere var å finne innenfor vareproduksjon i 2000, re-

duseres dette til en av ti i 2012. De ni andre jobbet i tjenesteproduserende del av privat sektor. Det er også i den delen av privat sektor sysselsettingen har økt betraktelig (2000-2012).

Av de 140 000 P10erne innenfor tjenesteproduksjon i 2012, jobbet 47 500 i detaljhandelen, 23 000 jobbet innenfor serveringsvirksomhet, 12 000 innenfor arbeidskrafttjenester, og 7600 i omsorgstjenester uten botilbud. Fordi næringer og bransjer varierer betydelig i størrelse, er det mer hensiktsmessig å se på det relative innslaget av innenfor hver næring. Høyest andel finner man innenfor serveringsvirksomhet, der nesten halvparten (47 prosent) av dem som jobbet der i 2012 var blant de 10 prosent lavest lønnede. For annen personlig tjenesteyting var andelen én av tre (36 prosent), detaljhandel lå på tre av ti (29 prosent), mens hver fjerde innenfor arbeidskrafttjenester, hotell og sports- og fritidsaktiviteter var lønnsmessig å finne innenfor P10.

Ser man på yrke er det salgs- og servicearbeid og omsorgsykker som dominerer. 62 prosent av P10erne var i denne yrkeskategorien, hvor det særlig var butikkmedarbeidere det var mange av. Den andre store yrkesgruppa innenfor P10 var dem som jobbet i yrker uten krav til utdanning (hjelperearbeidere, rengjørings- og husholdssyrker m.m).

Innenfor detaljhandel, må P10 sees i lys av arbeidstakernes alder. Av de 47 500 P10erne som jobbet her i 2012, var 31 600 personer (eller to av tre) under 25 år. Tar vi med 25-29 åringer, viser det seg at 82 prosent av P10erne i detaljhandelen var under 30 år. Serveringsvirksomhet er en annen næring med et stort innslag av 20-åringer. De utgjorde halvparten av lønnstakerne i næringen, og 70 prosent av P10erne i servering.

En strengere tilnærming er å se på P10erne som var 30 år eller eldre enn det. Denne gruppen utgjorde til sammen 45 600 lønnstakere i 2012, og av disse igjen var 53 prosent kvinner. Tre av ti voksne arbeidstakere i serveringsvirksomhet (særlig gjaldt dette dem som jobbet på restaurant og barer) var P10ere. Innenfor frisering og annen skjønnhetspleie, som i all hovedsak er frisører, var 29 prosent av de voksne arbeidstakerne P10ere. Andelen lå på 17 prosent innenfor hotellvirksomhet. Innenfor landtransport var det særlig drosje (54 prosent av de voksne arbeidstakerne var P10ere), flyttransport (30 prosent) og godstransport (10 prosent). Hjulbasert transport skilte seg også ut med en medianalder på 42 år, for dem som befant seg i den nederste delen av lønnsfordelingen (P10ere). Våre data er dessverre ikke nye nok til å fange opp eventuelle endringer i kjølvannet av at godstransport på vei og persontransport med turbil ble allmenngjort i 2015. Drosjevirkosomhet er derimot ikke omfattet av denne allmenngjøringen.

Den økonometriske analysen bekreftet i stor grad resultatet om at den (relative) risikoen for å være lavtlønnet (P10er) var høyere for unge, kvinner, lavt registrert utdanningsnivå og å være registrert med yrkeskode 5 og 9. Tilsvarende faktorer er også blitt funnet i studier fra andre land, se for eksempel Green et. Al (2014) og referansene der når det gjelder Storbritannia. Når vi estimerer modellen på tre underutvalg finner vi at den estimerte koeffisienten for kjønn er lavere på det nyeste utvalget enn på de to eldre. Men når det gjelder de andre bestemmelsesfaktorene er det en motsatt utvikling, de får større estimert effekt.

I enhver lønnsfordeling er det noen som vil ligge under og noen som vil ligge over median, og som oftest er det en sammenheng mellom det å være ung og det å være blant de lavest lønnede.

Dessuten er mange unge i detaljhandel og serveringsvirksomhet, innom for en kort periode. Noen vil ligge nederst i fordelingen og det er for så vidt både konkurransemessige forhold i arbeidsmarkedet, tilbudsidemessige endringer og tariffmessige prioriteringer – eller fravær av kollektive forhandlinger som vil være utslagsgivende for plassering i den samlede lønnsfordelingen. P10erne domineres av de unge, som etter hvert blir eldre og ender opp i mer lukrative stillinger og næringer, - men det er også P10ere i yrker og næringer med betydelig innslag av voksne arbeidstakere. Det er nok i disse yrkene og i disse næringene at søkelyset bør settes, enten gjennom tariffmessige prioriteringer og føringer – eller dersom dette ikke når fram - gjennom allmenngjøring eller andre tiltak. Uten en bratt «venstrevegg» i lønnsfordelingen, kan vi fort ende opp som våre europeiske naboland.

7 Referanser

Alsos, K. og L. Eldring (2014), Lovfestet minstelønn i Norge? *Søkelys på arbeidslivet* 31(3):249-266.

Andersen, Rolf K., Kristine Nergaard og Anne Mette Ødegård (2012), Bruk av innleid arbeidskraft. LOs tillitsvalgtpanel, oktober 2012. Fafo-notat 2012:12

Dale-Olsen, H. og K.M Nilsen (2009). Lønnsspredning, lederlønninger og andre topplønninger i det norske arbeidsmarkedet. ISF-rapport 2009:4.

Dale-Olsen, H. og K.M. Østbakken (2016). Økende lønnsulikhet i Norge i perioden 2002–2012? *Søkelys på arbeidslivet*, 32, (01-02), s. 122-141

Eldring L. og K. Alsos (2014), Lovfestet minstelønn: Norden og Europa – en oppdatering. Fafo-notat 2014:20

Green, A. Atfield, G, Staniewicz, T., Baldauf B og Adam, D. (2014). Determinants of the composition of the workforce in low skilled sectors of the UK ECONOMY, social care and retail sectors. Final report. Warwick Institute for Employment Research

Lindley, J. og S. Machin (2013), Wage Inequality in the Labour Years, *Oxford Review of Economic Policy*, 29 (1), 165-177.

Herr, H. og Ruoff, B. (2014) Wage Dispersion-Empirical developments, explanations, and reform options. Working Paper No. 24 (April 2014), Global Labour Universit.

Roser M. (2015). 'Income Inequality'. *Published online at OurWorldInData.org*. Retrieved from: <http://ourworldindata.org/data/growth-and-distribution-of-prosperity/income-inequality/> [Online Resource] <http://ourworldindata.org/>

Soskice, D. (1990). Wage Determination: The Changing Role of Institutions in Advanced Industrialized Countries. *Oxford Review of Economic Policy*, 6 (4), 36-61.

Sundt C. (2012). Den svenske arbeidsinnvandringen: Fortrennes norsk ungdom i arbeidsmarkedet? En empirisk analyse av ungdomsarbeidsinnvandringen fra Sverige Masteroppgave Økonomisk institutt UiO.

Stewart, M. B. (2007). The Interrelated Dynamics of Unemployment and Low Wage Employment, *Journal of Applied Econometrics*, 22 (3), 511-531.

Toppel, R. H. (1997). Factor Proportions and Relative Wages: The Supply Side of Wage Inequality. *Journal of Economics Perspectives*, 11,2, 55-74.

Trygstad, Sissel C., Rolf K. Andersen, Inger Marie Hagen, Kristine Nergaard, Heidi Nicolaisen og Johan Røed Steen (2014), Arbeidsforhold i utelivsbransjen. Fafo-rapport 2014:02

Senter for lønnsdannelse

Rapport nr. 8-2016

Lønnsdannelsen og systemet for arbeidslivsregulering står sentralt i moderne samfunnsliv, ikke minst på grunn av betydningen for sosial rettferdighet. Lønnsutviklingen er samtidig en av de viktigste faktorene som påvirker aktivitetsnivået i økonomien. Lønnsdannelsen er således avgjørende for om samfunnets ressurser (arbeidstid, kapital og råstoff) blir fullt og effektivt aktivisert, eller om det blir arbeidsledighet og undersysselsetting.

Lønnsdannelsen innvirker dermed på den inntekten som blir disponibel til fordeling mellom samfunnets medlemmer. Systemet for lønnsdannelse inngår således på en betydningsfull måte i den kanskje viktigste av alle økonomiske prosesser.

Senter for lønnsdannelse har som formål å synliggjøre lønnsdannelsens betydning for sysselsetting, produktivitet, verdiskaping og fordeling, gjennom forskning, utredning og debatt.

Senter for lønnsdannelse

Telefon: +47 974 11 001

E-post: post@samfunnsokonomisk-analyse.no

ISBN-nummer:

978-82-93320-62-3 (nett)